

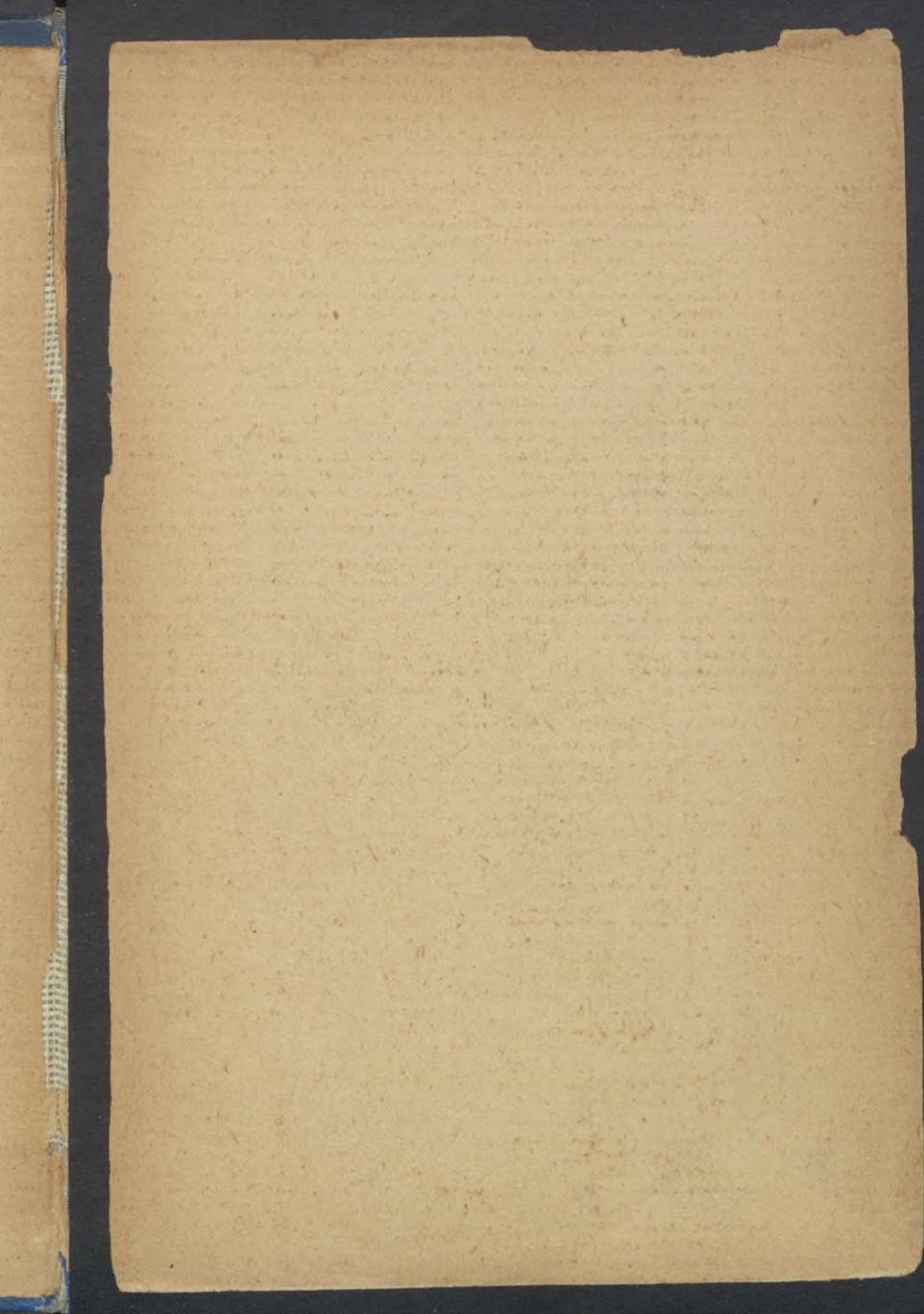
MODERN
KONYVTAJ

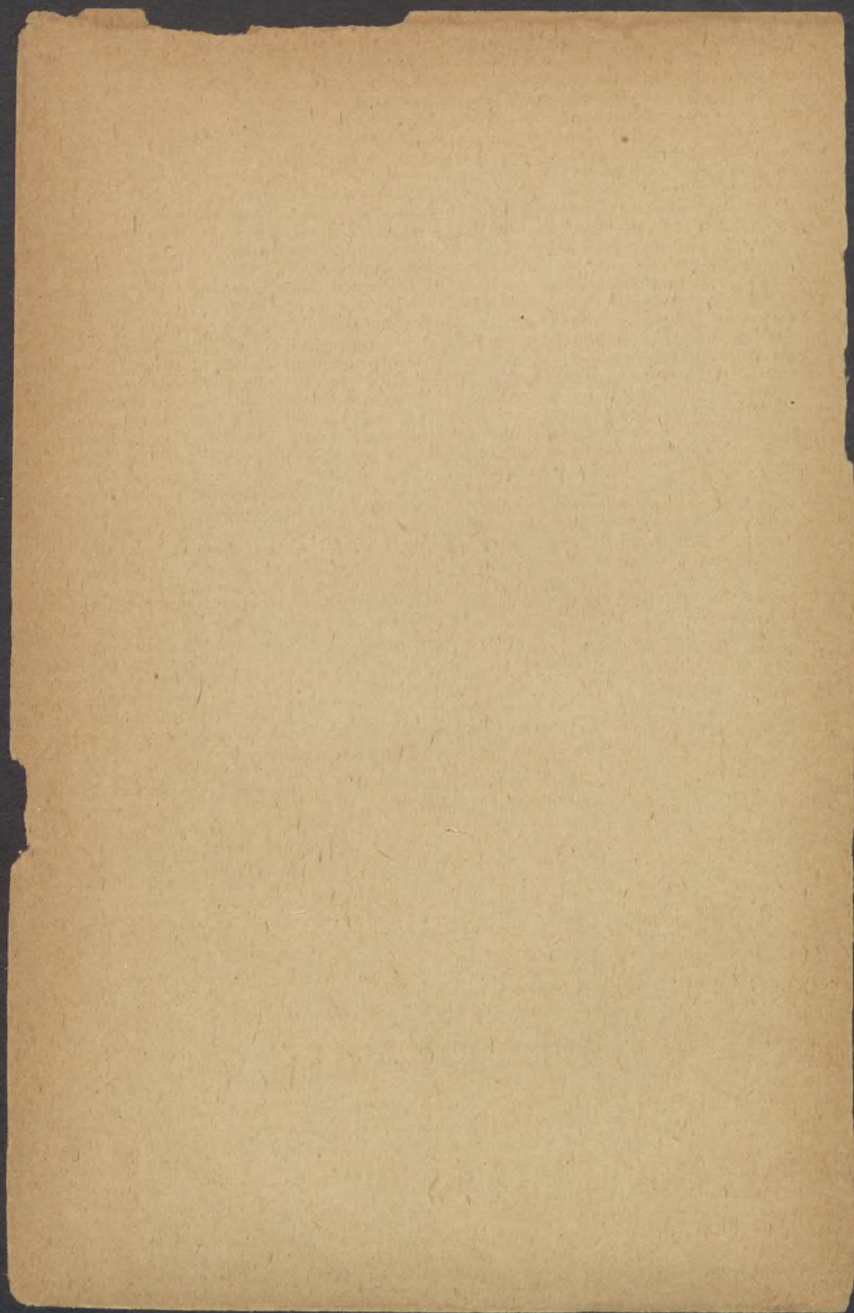
13. ÉVFOLYAM (1934-1935)

Tábori Pál
ajándéka

Tábori Kornél
emlékére

MODERN KÖNYVTÁR

■ ■ ■

KÜLFÖLDI ELBESZÉLŐK

THOMAS MANN: KRÖGER TONIO
FÖLDI MIHÁLY FORDITÁSA

JULES RENARD: A SMOKK
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ FORDITÁSA

STRINDBERG: A JARL
SEBESTYÉN KÁROLYNÉ FORDITÁSA

G. H. WELLS: TENGERSASSZONY
KARINTHY FRIGYES FORDITÁSA

THÉORI KÖNYV

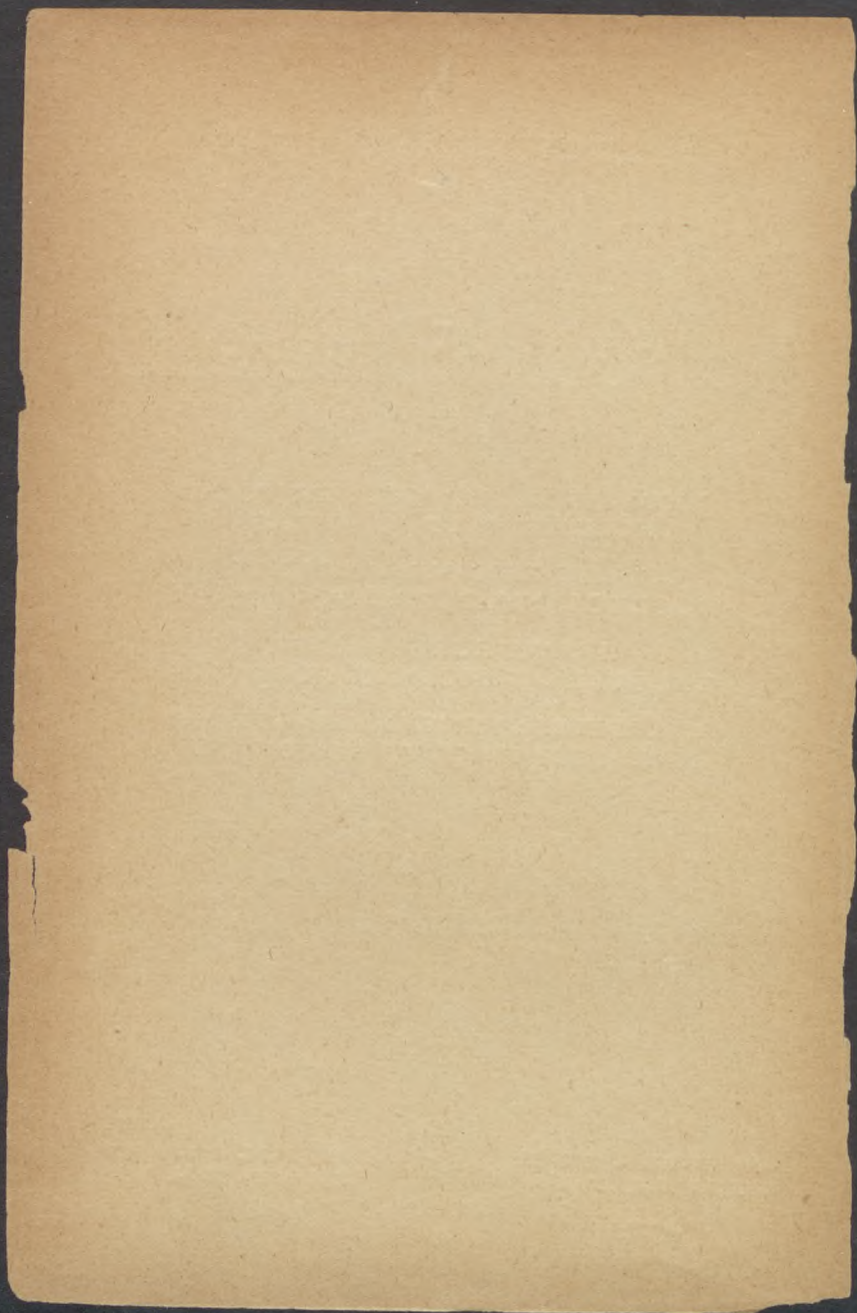
székhely

Budapest, VIII. József-sz. 16-18.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS
NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

BUDAPEST, VII-İK KER.
RÁKÓCZI-ÚT 54. SZÁM

THOMAS MANN

KRÖGER TONIO

FÖLDI MIHÁLY FORDÍTÁSA

AZ ATHENAEUM R. T. KIADASA

THOMAS MANN-nak

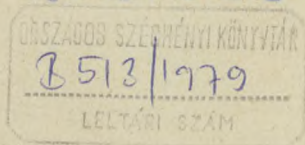
a Modern Könyvtárban megjelent egyéb művei:

A boldogság akarása. (Elbeszélések) Gömöri Jenő
fordítása. 1. szám.

Tristan. (Regény) Kosztolányi Dezső fordítása. 168.
szám.

822.096

A fordítóé minden jog

A szűk város fölött felhőfoszlányok között bújt meg a nap, mint szegényes, tejfényű, bágyadt folt. Az ormos utcák nedvesek és szelesek voltak, néha pedig puha jégeső hullott, jég sem volt, hó sem.

Az órának vége volt. A kövezett udvaron, a rácsos ajtón kifelé áramlott a megszabadult diáksereg; csoportokra oszoltak s elsiettek jobbra, balra. A nagy diákok önérzettel, magasan szoritották könyvcsomagjukat a bal vállukhoz, míg jobb kezükkel szél ellen eveztek, így ebéd előtt; a kisebb nép vigan ügetni kezdett, hogy szanaszét fröccsent a pépes hó és a fókatarisznyákban összevacogtak a tudományos holmik. Olykor-olykor jámbor pislogással kapták le a sapkát egy-egy kimérten ellépő tanító Wotan-kalapja és Jupiter-szakálla előtt...

— Csakhogy jössz már! — szólt Kröger Tonio, aki sokáig várakozott a kikötőparton; mosolyogva lépett barátja elé, aki beszélgetve jött társaival a kapuból s már éppen tovább szándékozott menni...

— Mi az? — kérdezte Toniot s ránézett...

— Valóban, igaz! Hát sétáljunk még egy keveset.

Tonio elhallgatott, a szeme elsötétedett. Jancsi elfeledte volna, talán csak most jutott eszébe, hogy ők ma délből együtt akartak járkalni egy keveset? Ő maga a megbeszélés óta szakadatlanul örvendezett.

— Hát szervusztok, — mondta Hansen Jancsi a társainak — egy kicsit még Krögerrel megyek.

Ketten balra fordultak, a többiek jobbra ballagtak el.

Tonionak és Jancsinak elég ideje volt sétára az iskola után, mert náluk csak négy órakor ebédelnek. Atyáik nagykereskedők voltak, akik nyilvános tisztsegeket viseltek és nagy tekintélynek örvendtek a városban. Hausenék már néhány emberöltő óta birtokosai voltak a terjedelmes falerakodótelepeknek lent a folyón, ahol hatalmas fűrészelő gépek dohogva és sziszegve darabolták fel a törzseket. Tonio pedig Kröger konzul fia volt, akinek széles, fekete cégjegyű gabonaszákjait napról-napra láthattuk az utcákon, s ősei ódon, nagy háza az egész város legpompásabb épülete volt... A két barátnak állandóan le kellett vennie sapkáját a sok jóismerős előtt, sőt némelyek már előre köszöntötték a tizennégyéves fiukat...

Vállukra vetették táskájukat, jó melegen voltak öltözve mindketten; Jancsi rövid tengerészfelöltőben, amely széles, kék gallért bocsájtott le a vállra és a hátra; Tonion szürke övpaletot volt. Jancsi rövid szalagos, dán matrózsapkát viselt, mely alól előkunkorodott egy fürt lenszőke haj. Ritka szép és formás fiu volt; válla széles, derékban karcsu; szabad, éles pillantású, acélkék szemek. Már a Tonio kerek szőrmesipkája alól barnás és olaszosan metszett arcból sötét és finoman árnyékolt szemek túlnehéz pillák alól néztek ki, álmodozva, bátortalanul... Szája és álla szokatlanul puha volt. Hanyagul és egyenetlenül járt, míg Jancsi fekete harisnyás, karcsú csontjai oly ruganyosan és pattogó ütemességgel lépdelték...

Tonio szótalán volt. Fájdalmat érzett. Kissé ferdén húzódo szemöldökét összevonta, ajkait fütyre gömbölyítette s oldalt hajtott fejfel a meszszeiségbe tekintett. Ez a mozdulat és arckifejezés sajátsága volt.

Jancsi rögtön karonfogta Toniot s közben reánézett oldalról, mert jól tudta, hogy mi történt. S To-

niot, bár még azután is hallgatott néhány lépésen át, egyszerre valami szelíd hangulat öntötte el.

— Tudniillik, én nem feledkeztem meg, Tonio — beszélte Hansen s maga elé nézett a járdára — hanem csak úgy gondoltam, hogy ma már amúgy sem lehet semmi se belőle, mert oly nedves és szeles az idő. Ez azonban nálam mit se számít és igazán pompás, hogy te vártál reám. Már azt hittem, hogy hazamentél s bosszankodtam.«

Tonióban e szavaknál szökdécselő és ujjongó jókedv támadt.

— Így hát átkelünk a hullámokon! — mondta emelkedett hangon. — Át a Mühlenwallon meg a Holstenwallon s hazaviszlek téged, Jancsikám... Az mit se tesz, hogy egyedül kell majd hazamennem; legközelebb majd te fogsz elkísérni engem.

Voltaképpen nem hitt erősen a Jancsi szavaiban s érezte, hogy ez csak fele annyi fontosságot tulajdonít e páros sétának, mint ő. De látta azt, hogy Jancsi megbánta feledékenységét és szíven viselte a kiengesztelést. S neki eszeágában se volt útjállani a megbékülésnek...

A dolog úgy állott, hogy Tonio szerette Hansen Jancsit s már sokat szenvedett emiatt. Aki szeret, az többnyire alávetett és túrnie kell, — tizennégy éves lelke ezt az egyszerű és kemény tanuságot már az életből olvasta ki; ő pontosan megjegyezte efféle tapasztalásait, felírta magának belül s némi örömmel csüngött rajtuk, persze anélkül, hogy utánuk igazodott volna vagy hogy gyakorlati hasznót merített volna belőlük. Fontosabbnak és érdekesebbeknek becsülte e meglátásait, mint mindazt az ismeretet, melyet reáerőszakoltak az iskolában, sőt előadási órák alatt is a gót bolthajtásos termekben azzal foglalkozott, hogy gyökeréig átérezte és hiány nélkül átgondolta e belátásait. Ez az elmerülés ép oly kielégülést szerzett neki, mint hogy ha hegedűjével járt-

kelt a szobában, és a hangokat, oly puhán, ahogyan csak ki tudta játszani, belecsendítette a csobogó fénysugárba, mely lent a kertben az öreg diófa ágai közt suhant a magasba.

A szökökút, a diófa, hegedűje és a távolban a tenger, a keleti tenger, melynek nyári álmait megleshette a szünidőben, — ezeket szerette, ezekbe mintegy beleélte magát, a belső élete ezek között játszódott le, ezek a dolgok azok, melyeknek nevei jó hatással ültethetők át versbe, s valóban mindegyre felcsendülnek azokban a versekben, melyeket Kröger Tonio olykor csinált.

A saját hibájából kiderült, hogy van egy versekkel teleírt füzete, s ez nagy kárára volt úgy társainál, mint tanárainál. Megütközni ezen egyáltalában, ez ostoba és közönséges dolognak tűnt fel Kröger konzul fiánál; megvetette érte társait és tanárait, kiknek rossz modora különben is leverte s akiknek egyéni gyengeségeit ritka behatóan átlátta. Másrészt azonban ő maga is rendelkezni és illetlennek érezte a versírást s egy bizonyos fokig igazat adott mindazoknak, akik ezt méltatlan foglalkozásnak tartották. Csak éppen nem tudott letenni róla...

Minthogy odahaza elfecsérelte az idejét, tanítás alatt lassú szemlélődéssel önmagába fordult, tanárainál pedig nem állott kegyben, állandóan a legsiralmasabb értesítőket hozta haza, ami atyját, egy magas, gondosan öltözött, tünődő kék szemű urat, aki gomblyukában mindig mezei virágot viselt, bosszantotta és elkomorította. Édesanyjának ellenben, az ő szép, fekete hajú anyjának, akit keresztnévén Consuelonak hívtak és egyébként is oly elűtő volt a város többi hölgyeitől, hisz atyja messzi délről hozta magával, — anyjának tökéletesen mindegy volt a bizonyítvány...

Tonio szerette sötét és tüzes anyját, aki oly csodálatosan zongorázott és játszott a mandolinon, s örvendett, hogy nem bánkódik az emberek között való bizonytalan helyzete miatt. Másrészt úgy érezte, hogy atyja haragja sokkal érdekesebb és tiszteletreméltóbb s bár megszidta őt, lényegében teljesen egyetértett vele, míg anyja vidám közömbösségét egy kissé könnyelműnek találta. Néha körülbelül így gondolkodott: Teljesen jól van az, hogy én olyan vagyok, aminő vagyok, gondatlan, makrancos és oly dolgokon tűnődő, melyekre senki más nem gondol, s nem tudok és nem is akarok megváltozni. Legalább illik, hogy komolyan megszidjanak és megbüntessenek érte s ne haladjanak el mellette csókkal és muzsikával. Elvégre nem vagyunk zöld sátoros, kóbor cigányok, hanem tisztességes emberek, Kröger konzulék, a Krögerék familiája... De gyakran elgondolta: Miért vagyok oly furcsa, aki mindenbe beleütközik, meghasonlik a tanáraival és a többi fiataloktól elidegenedik? Nézd csak meg a jó tanulókat és a többi rendeseket. Ők nem furcsálják a tanárokat, nem írnak verseket s csak oly dolgokon gondolkodnak, minőket mindenki gondol és melyeket hangosan is kimondhatnak. Mily rendeseknek érezhetik ők magukat, akik megtudnak egyezni mindennel és mindenkivel! Mily jó lehet ez... Ellenben mi van énvelem s hogyan fog mindez végződni?

Hogy hogyan nézte önmagát és viszonyát az élethez, ebben fontos szerepet játszott szeretete Hansen Jancsi iránt. Mindenekelőtt azért szerette, mert szép volt, azután, mert mindenképpen tükröképe vagy ellentéte volt. Hansen Jancsi kiváló tanuló volt, azonkívül eleven leghény, aki úgy lovagolt, tornászott, úszott, mint egy hős és aki általános kedveltségnek örvendett. A tanárok szeretettel léptek hozzá, keresztnévén szólították és előre segítették minden módon, társai sokra becsülték barát-

ságát, az utcán feltartóztatták az urak és hölgyek, hányszóke fűrtjeit, melyek előhullámozottak dán hajóssapkája alól, meghuzogatták és megszólították:

— Jónapot, Hansen Jancsi, te szépfűrtű! Még mindig első eminens vagy? Üdvözlöm a papát és mamát, derék fiam...

Ilyen volt Hansen Jancsi, s amióta Kröger Tonio ismerte, vágyat érzett, valahányszor reápillantott, irigy vágyat, mely mellére ült és égette. Akinek ily kék szemei lehetnek, gondolta, aki ily rendben és boldog közösségben az egész világgal, mint te, élhet! Téged mindig leköt valamely nagyon érdemes és általánosan tisztelt foglalkozás. Te, ha elvégezted iskolai feladataidat, lovagolsz vagy lombfűrészszel dolgozol s a nyári szünidőben is evezés foglalkoztat, vitorlázás és úszás a tóban, míg én henyén veszítem el magam a homokban és arra a titokzatosan változó játékra meredek, mely a tenger arcán elsuhan. Dehát ép ezért oly tiszták a te szemeid. Hozzád hasonlítani...

Nem tett kísérletet, hogy Hansen Jancsivá alakuljon át s talán nem is volt nála nagyon komoly ez a kívánság. De fájdalmasan áhította, hogy szeresse őt olyanul, aminő s versenyzett szeretetéért a maga módján, oly fájdalommal, mely mélyebben és emésztőbben éget, mint mind az a heves szenvedély, mely idegen külsején meglátszott.

S nem törekedett hiába, mert Jancsi, aki egyébként becsült benne valami fölényt, valami nyelvügyességet, mely Toniot bonyolult dolgok elmondására képesítette, nagyon jól érezte, hogy itt számára szokatlanul erős és szelíd érzés él, hálásnak mutatkozott és némi boldogságot szerzett neki közeledésével, — ámde a féltékenységnak, a csalódásnak és minden kínjait a hiábavaló fáradozásnak is, hogy szellemi közösséget teremtsen maguk között. Mert

éppen az volt a figyelemreméltó, hogy Tonio, aki Jancsit sajtáságos lelki alkataért irigyelte, állandóan azon iparkodott, hogy őt átgyúrja a maga képére, ami legfeljebb csak pillanatokra és akkor is látszatra sikerülhetett...

— Valami csodálatos szépet olvastam most, pompás dolgot... — szólt.

Mentek előre és együtt ettek egy papirostölcsérből gyümölcsbont, melyet Krämer Iwersennél vettek a Mühlenstrassén tíz pfenningért.

— El kell olvasnod, Jancsim, — Schiller Don Carlosja... Kölsönadom, ha kívánod...

— Ugyan minek, — mondta Hansen Jancsi — hagyj csak, nem való az nekem. Én már csak, tudod, megmaradok a lovászati könyveknél. Pompás felvételek vannak benne, mondhatom neked. Ha egyszer eljössz hozzám, majd megmutatom. Pillanattfelvételek mind és láthatni rajtuk az ígáslovakat ügetve, lépésben és ugrás közben, minden állásban, melyeket az ember nem is vehet szemügyre a valóságban, mert túlgyorsan történnek...

— Minden állásban? — kérdezte Tonio udvariasan. — Valóban, ez mind szép dolog. Ami azonban Don Carlost illeti, az pedig túlszárnyal minden képzeletet. Vannak benne helyek, majd meglátod, amelyek oly szépek, hogy az embert felpattantja ülőhelyéből, mintha robbanna...«

— Robban? — kérdezte Hansen Jancsi... — Hogyan?

— Itt van például az a hely, ahol a király sír, mert a marquis megcsalta őt... ámde a marquis csak a királyfi kedvéért hagyta őt cserbe, érted, mert feláldozza magát a királyfiért. Egyszerre csak jön a kabinetből az előszobába az a hír, hogy a király sírt. »Sírt?« »A király sírt?« Az udvaroncok rettenetesen megdöbbennek, az embert gyökeréig megrázza, hisz egy

rendkívül kemény és szigorú királyról van itt szó. Mégis oly tisztán megértjük, hogy ő sirt és én voltaképpen jobban sajnálom őt, mint a királyfit és a marquist együttvéve. Mindig oly magányosan van, minden szeretet nélkül, végre azt hiszi, hogy talált egy embert, s az is elárulja...

Hansen Jancsi beletekintett oldalról Tonio arcába s valahol valami ebben az archan nagyon felkelthette érdeklődését a tárgy iránt, mert hamarosan ismét karon fogta Toniot és azt kérdezte:

— Mi módon árulja hát őt el, Tonio?

Tonio felindult.

— Igen, úgy áll a dolog, — kezdte — hogy minden levél, melyet Brabant és Flandria felé...

— Itt jön Jimmerthal Erwin, — szólt Jancsi.

Tonio elnémult. Hogy nyelje el a föld ezt a Jimmerthalt! Miért kell jönnie, miért zavar meg minket! Most majd velünk jön s az egész uton a lovagló-óráról beszél... Mert Jimmerthal Ervinnek éppen lovagló-órája volt. A bankigazgató fia volt, itt lakott kint a kapu előtt. Görbe csontjai, — már iskola-táska nélkül jött szemben a fasoron.

— Mesés jó nap, Jimmerthal, — mondta Jancsi. — Egy keveset járkálunk erre Krögerrel...

— Én a városba igyekszem, — mondta Jimmerthal — valamit el kell intéznem. Azonban egy darabig még veletek megyek... Talán gyümölcsbonbontok van itt, mi? Nagyon köszönöm, egy párat eszem. Holnap megint óránk lesz, Jancsi. — A lovaglőleckét értette.

— Pompás! — mondta Jancsi. — Te, én most börkamásli kapok, mert nemrég az a jeles gyakorlatom volt...

— Te tényleg nem lovagolsz, Kröger? — kérdezte Jimmerthal s a szeme csak egy világos csík volt...

— Nem... — felelte Tonio bizonytalan hang-sulyal.

— Meg kellene kérned atyádat, — jegyezte meg Hansen Jancsi, — hogy te is vehess, Kröger, órákat.

— Úgy van... — mondta egyszerre Tonio, gyorsan és közönyösen. Egy pillanatra összeszorult a torka, amiért Jancsi a vezetéknévén szólította; s Jancsi, mintha érezte volna ezt, mert magyarázatképpen azt mondta:

— Azért hivlak így, Krögernek, mert oly bolond keresztneved van, bocsáss meg, de én nem szenvedhetem... Sőt, ez egyáltalában nem név. Egyébként, te igazán nem tehetsz róla!

— Nem, azért hívunk így téged, mert Tonio, ez oly külföldiesen hangzik s van benne valami különös... — mondta Jimmerthal s úgy tett, mintha kedvére akart volna beszélni.

Tonio szája vonaglott. Összeszedte magát s azt mondta:

— Valóban, balga egy név ez, én, isten tudja, jobban szeretnék Henrik vagy Vilmos lenni, ezt elhihetek nekem. Onnét ered ez a név, hogy engem anyám egy bátyja után kereszteltek el s azt Antoniónak hívták; mert az én anyám onnét túlról való...

Azután elhallgatott s hagyta őket beszélni a lovakról, meg a børszerszámokról. Jancsi Jimmerthalba karolt s oly élénk figyelemmel beszélt, aminőt benne Don Carlos iránt sohasem lehetett volna kelteni... Percről-percre érezte Tonio, mint bizsereg fel a sírás az orra felé s nagy fáradságába került hatalmában tartani állát, mely folytonosan reszketett...

Jancsi nem szenvedheti a nevét, — mit lehet tenni? Őt magát Jancsinak hívják, Jimmerthalt meg Erwinnek, jól van, ezek mind általánosan bevett nevek, melyek

senkit sem idegenítenek el. Azonban »Tonio« már valami idegen, különös volt. Valóban, minden részében volt valami különösség, akár akarta, akár nem, s csak ő volt egyedül minden tekintetben rendes és megszokott, bár hisz ő nem volt zöld sátoros kőborcigány, hanem Kröger konzul fia, a Kröger-familiából... De miért hívta Jancsi őt Tonionak mindaddig, míg egyedül voltak, ha, amikor egy harmadik közbejön, szégyelleni kezdi magát miatta? Néha közel volt hozzá és megnyerte magának, igaz. Hogyan árulta őt el, Tonio? kérdezte és belékarolt. Amikor azután megjött Jimmerthal, mégis megkönnyebbülten lélegzett fel, elhagyta őt és minden szükség nélkül felvetette idegen nevét. Mily fájdalmas mindezt átlátni!... Tudta, hogy Hansen Jancsi alapjában kedveli őt egy keveset, ha maguk között vannak. De ha jött egy harmadik, szégyenkezett miatta és feláldozta őt. S ő ismét magára maradt. Fülöp királyra gondolt. A király sírt...

— Isten ments' már, — mondta Jimmerthal Erwin — de most már igazán a városba kell mennem! Isten veletek, köszönöm a bonbont! — Azzal felugrott egy padra, mely az út mentén állott, végigfutott rajta görbe csonjával és tovább ügetett.

— Jimmerthalt kedvelem! — mondta Jancsi nyomatékosan. Kényeskedő és öntudatos szokása volt tudtulatni rokonszenvét és idegenkedését, azonnal közölni a legkegyelmesebben... Azután tovább beszélt a lovarról, minthogy már benne volt. Nem is voltak már messze Jancsiék házatól, nem járt sok idővel az út a sáncokon át. Erősen fogták sapkájukat s meghajtották fejüket az erős, nedves szél előtt, mely a fák kopasz koronáján nyögött és sóhajtozott. Hansen Jancsi egyre beszélt, Tonio pedig csak olykor-olykor fűzött közbe egy-egy igen-t és ó-t s nem szerzett neki már örömet, hogy a be-

széd hevében Jancsi ismét belékarolt; ez már csak látszólagos közeledés volt, minden jelentőség nélkül.

Már elhagyták a sáncokat közel a vasúthoz, láttak egy vonatot lomha sietéssel eldohogni, időtöltésül megszámlálták a vagonokat s integettek annak a férfinak, aki bundájába burkolózva legutolsónak ült. A Lindenplatz-on, Hansen nagykereskedő villája előtt, megállottak s Jancsi körülményesen megmutatta, mily pompás mulatság az, felállani a kertajtóra s ide-oda lógázni a sarkokon, hogy csak úgy csikorog. De erre már elbűcsúztak.

— Most már be kell mennem, — mondta. — Isten veled, Tonio. Legközelebb majd én kísérlek haza, biztos lehetsz benne.

— Isten veled, Jancsi, — mondta Tonio — ügyes dolog volt sétálni.

Kezet szorítottak; kezük nedves és rozsdás volt a kerti kaputól. Amikor Jancsi Tonio szemeibe nézett, csinos arcára valami megbánó feleszmélés hullott.

— Különben legközelebb el fogom olvasni »Don Carlos«-t — mondta sietve. — Az a jelenet ott a királlyal a kabinetben, az fényes lehet! — Sapkáját a hóna alá csapta s átfutott a kerten. Mielőtt eltűnt a házban, még egyszer visszabólintott.

Tonio fürgén és teljesen átszellemülten indult el onnét. A szél hátulról hajtotta, de nemcsak ez segítette oly könnyedén előre.

Jancsi el fogja olvasni »Don Carlos«-t, s akkor már lesz valami közös kincsük, melyhez sem Jimmerthal, sem bárki más nem szólhat hozzá! Mily jól megértették egymást! Ki tudja, — talán még arra is ráveszi, hogy verseket írjon?... Nem, nem, ezt már nem akarta! Jancsi ne legyen olyan, mint Tonio, maradjon

meg, aminő volt, olyan világosnak és erősnek, akinek őt mindenki és Tonio a legjobban szerette! Az azonban semmiesetre sem árt, ha elolvassa »Don Carlos«-t... Tonio átmert az ódon, köpcös kapun, végigment a kikötőn és a meredek, szeles és nedves utcákon — fel szülei házáig. Ekkor élt a szíve; sóvárgás volt benne és búskomor irigység s egy kis kevés megvetés és nagy tiszta boldogság volt benne.

2.

A szőke Inget, Holm Ingeborg, Holm doktor leányát, aki a vásártéren lakott, ott, ahol a széles, magas és hegyes kút állott, őt szerette Kröger Tonio, amikor tizenhat éves volt.

Hogyan történt ez? Ezerszer látta őt; azonban egy este egy bizonyos megvilágításban látta, látta, amint beszélgetés közben bizonyos pajkossággal nevetve oldalt vetette fejét, amint kezét, egyáltalán nem különösen keskeny és egyáltalán nem feltűnően finom kislány-kezét egy bizonyos mozdulattal a hajához emelte s a fehér fátyolszövet köngyökéről visszacsuszott, meghallotta azt a bizonyos hangsúlyt, mellyel egy közömbös szót kiejtett s ekkor valami meleg csengés volt a hangjában, szívét most elragadtatás járta át, sokkal erősebb, mint aminőt ezelőtt olykor érzett, ha Hansen Jancsit nézte, akkor, amikor még kicsiny, buta gyermek volt.

Ezen az estén egy képet vitt haza magával — dús, szőke konty, hosszukás, nevető kék szemek, az orron bágyadt szeplő-nyereg — nem tudott elaludni, egyre hallotta hangjában a csengést, megpróbálta halkán

utána mondani azt a hangsúlyt, amellyel egy közömbös szót kiejtett s beléborzongott. A tapasztalat megtanította arra, hogy ez a szerelem. Bár jól tudta, hogy neki a szerelem sok sanyaruságot, fájdalmat és megalázást jelent, hogy megzavarja a békét és a szívet melódiákkal árasztja el, hogy nem enged eljutni ahhoz a nyugalomhoz, amelyben a gondolatok kerekké domborodnak és higgadtan kiforr valami egész, mégis örömmel fogadta, átadta magát teljesen és ápolta érzése minden erejével, mert tudta róla, hogy gazdaggá és életerőssé teszi az embert s ő inkább vágyódott most a gazdagságra és erőre, mint arra a higgadt nyugalomra, mely valami egészet kovácsol...

Mindez, az, hogy Kröger Tonio így egyszerre elmerült a víg Ingeben, ez Husteede konzulné kiűritett szalónjában esett meg, akire azon az estén került a táncóra; egy magán-kurzus volt az, melyen csak az előkelőbb családok tagjai vehettek részt: összegyűltek sorra a szülői házakban és oktatást nyertek a táncból és illemből. E célra azonban minden héten elhozzták Hamburgból Knaak balletmestert.

Francois Knaak volt a neve, s micsoda egy ember volt ez! »I'ai l'honneur de me vous représenter«, így szólt: »mon nom est Knaak... De ezt nem akkor kell mondani, miközben az ember meghajol, hanem mikorra már ismét felegyenesedett, — hal- kan és mégis érthetőn. Nem vagyunk ugyan minden nap abban a helyzetben, hogy franciául kell bemutatkoznunk, de ha az ember korrekten és hibátlanul tudja ezen a nyelven, magyarul már lehetetlen elhibáznia.« Mily csodásan simult kövér csípőire selymes fekete gehrokkja! Nadrágja puha ráncokban hullott le lakkcipőjére, melyet széles atlasz-szalagok díszítettek, barna szemei valami fáradt boldogsággal pillantottak szépségük körül...

Nagy biztossága és illemtudása mindenkit lenyűgözött. A ház úrnője elé lépett — és senkisémet tudott úgy lépni, mint ő, ruganyosan, mérlegelve, ringón, királyian, — meghajolt és várta, hogy kezét nyújtsonak neki. Amikor megkapta, halk hangon mondott köszönetet, egy lépést tett hátra, bal lábára fordult, jobb lába hegyét leszorította, majd elpattantotta a padlótól és rengő csipőkkel tovább lépdelt...

Ha egy társaságot elhagyott az ember, hátrafelé és hajlongások közben ment ki az ajtóhoz, nem vonzoltak széket ide-oda, úgy, hogy egy lábánál megfoglák vagy tovacsúsztatták a padlón, hanem a támlájánál fogva könnyedén emelték és zajtalanul tették le. Nem állott meg senki hason összekulcsolt kézzel és a szájban mozgó nyelvvél; ha valaki mégis megtette, Knaak tudta a módját úgy utánozni, hogy az ember egész hátralévő életére utálatot érzett e tartás iránt...

Ez az illemhez tartozott. Ami pedig a táncot illeti, Knaak ur, ha ugyan lehetséges, még inkább remekelt. A kiürített teremben a csillár gázlángjai és a kandallón a gyertyák világítottak. A padló falkővel volt megkenve; a növendékek néma félkörben állottak körül. Az ajtókon túl, a szomszédos szobában bársonyszékeken ültek az anyák és a nénék s lorgnettejükön át figyelték Knaak urat, aki meghajolva, gehrokkja szegélyét két ujj közé fogta és ruganyos lábaival bemutatta a mazurka egyes részeit. Ha azonban tökéletesen bámolatba akarta döbbszteni közönségét, hirtelen és minden kényszerítő ok nélkül magasra pattant fel a padlóról, miközben lábait megtévesztő gyorsasággal forgatta egymás körül a levegőben, ugyanakkor trillázott velük, majd pedig tompa, de mindent mélyében megreszkettető dobbanással visszatért erre a földre...

Micsoda megfoghatatlan egy majom, gondolta ma-

gában Kröger Tonio. De pontosan látta, hogy Holm Inge, a víg Inge, gyakran önfeledt mosollyal kíséri Knaak úr mozdulatait, de nemcsak emiatt tűnt fel előtte azután az a pompásan meguralt test csodálatraméltónak. Mily nyugodtan és zavartalanul tekintettek Knaak úr szemei! Ezek a szemek nem láttak bele a dolgokba, oly mélyre, ahol már bonyolultak és szomorúakká válnak; ezek csak barnák és szépek voltak. Hát éppen azért volt oly büszke a tartása! Valóban, butává kell lenni ahhoz, hogy az ember így tudjon lépdelni, mint ő; akkor majd szeretnek, hisz szeretetreméltó voltál. Oly jól átértette azt, hogy Inge, az édes, szőke Inge úgy rápillantott Knaak urra. Vajjon ő reá, magára már sohasem fog így nézni egy leány?

De mégis, ez is megtörtént. Itt volt Vermehren Magdalena, Vermehren ügyvéd leánya, akinek szelid ívelésű szája volt és nagy, sötét, fénylő szeme tele komolysággal és rajongással. Gyakran elesett a táncban; hölgyválasztásnál hozzá ment, tudta, hogy verseket ír, kétszer megkérte őt, hogy mutassa meg neki, gyakran lecsüggesztett fejjel messziről reánézett. De mit bánta ő ezt! Ő, ő Holm Inget szerette, a szőke, víg Inget, aki őt bizonyára megvetette azért, hogy költői írásokat csinál... rá nézett, nézte azokat a keskeny nyilásu, kék szemeket, melyekben annyi öröm és gúny szikrázott, — tehát ő elzárja magát tőle, örökké idegenek maradnak egymásnak, irigy sóvárgás, nyers, súlyos fájdalom ült a mellére és égette...

— Első pár: en avant! — szólalt meg Knaak úr s nincs szó, mely elmondhatná azt, hogy mily csodálatosan tudta ez az ember kiejteni az orrhangokat. Quadrille-t gyakoroltak, s Kröger Tonio legnagyobb remületére Holm Ingével egy és ugyanazon carréban találta magát. Kerülte, amennyire csak tudta s mégis állan-

dóan a közelébe került; szemeit elfordította, nehogy pillantása a közelébe érjen s mégis egyre ráesett a tekintete... Most íme szaladva jön erre a vörös fejű Matt-hissen Ferdinand kezén, kontyát hátraveti és felsóhajtva áll meg vele szemben; Heinzelmann úr, a zongoramester csontos kezei a billentyűkhöz nyúltak, Knaak úr vezényelt, a négyes megkezdődött.

Ott lengett előtte, előre és hátra, lépdelt és forgott, hajának vagy könnyű, fehér ruhájának illata néha megérintette s a szemei egyre szomorubbak lettek. — Szeretlek, édes, kedves, Inge, — mondta belül s e szavakba átöntötte minden fájdalmát amiatt, hogy oly fürgé és víg volt és őrá nem is ügyelt. Stromnak egy csodaszép verse ötlött eszébe: »Ich möchte schlafen; aber du musst tanzen.« Kínozta őt a megalázó ellentét; táncolni akkor, amikor az ember szerelmes...

— Első pár: en avant! — szólalt meg Knaak úr, új forduló következett. Compliment! Moulinet des dames! Tour de main! És senki sem tudja leírni azt a bájt, amellyel a »de« néma »e«-jét elnyelte.

— Második pár: en avant! — Kröger Tonion és hölgyén volt a sor. — Compliment! — s Kröger Tonio meghajolt. — Moulinet des dames! — És Kröger Tonio lecsüggesztette a fejét, szemöldökét összeráncolta, kezét a négy hölgy kezeire tette, a Holm Inge kezére, és táncolta a »moulinet«-t.

Köröskörül elmosolyodtak és felnevettek. Knaak úr ballet-pózba vetette magát, amely nála stilizált rémületet fejezett ki. — Ó jaj! — így kiáltott fel. — Állj, állj! — Kröger a hölgyek közé került! — En arrière, Kröger kisasszony, vissza, fi donc! Mindenki megértette, csak éppen ön nem. El, el! Menjen vissza! —

Előhúzta sárga selyem-zsebkendőjét és visszaízte vele helyére Kröger Toniot.

Mindenki nevetett, a fiatalok, a leányok és az asszonyok az ajtó mögött, mert Knaak úr szerfölött elmókázta az esetet s úgy mulattak, mint a színházban. Csak Heinzelmann úr várt száraz, üzleti arccal a jelre, hogy tovább játszhat, ő már megedződött Knaak úr hatása ellen.

Azután folytatták a quadrillet. Majd szünetet tartottak. A konyhaleány becsörgött az ajtón egy tálakkal telirakott tálcával s nyomon követte a szakácsné egy rakomány csemegével. Kröger Tonio ellopózkodott, titokban kiment a folyosóra és hátratett kezekkel egy ablak elé állott, melynek redői le voltak bocsájtva, s nem gondolt arra, hogy a redőnyön át semmit sem lehet látni, hogy tehát nevetséges ott állani előtte, s úgy tenni, mintha kinézne.

Ő azonban befelé nézett magába, ahol annyi bú és sóvárgás volt. Miért, miért volt itten? Miért nem ült most szobájában az ablaknál és olvasta Storm »Immensée«-jét és nézett ki nagy-néha az esteledő kertbe, ahol az öreg diófa nehézkesen recsegett? Ott lett volna a helye. A többiek csak táncoljanak és legyenek közben fürgék és ügyesek... Nem, nem, az ő helye mégis itt volt, ahol Inge közelében érezhette magát, ha csak egyedül és távol is állott tőle és ahol mindegyre azon iparkodott, hogy ott bent a dongásban, csörrögésben és nevetgélésben megkülönböztesse az ő hangját, amely meglehetősen életől csengett. A te hosszúkás, kék, nevető szemeid, szőke Inge! Bizony csak akkor lehet az ember ily szép és derült, mint te, ha nem olvassa »Immensée«-t és sohasem kísérli meg effélét csinálni; ez a szomorú benne!...

Jönnie kell! Észre kell vennie, hogy elment, éreznie kell, hogy mi történt vele, titkon követnie kell őt, ha

csak szájalomból is, kezét a vállára tenni és így szólni: Gyere be hozzánk, légy vidám, én szeretlek. És hátra figyelt s várta oktalan izgalomban, hogy jöjjön. De sehonnan sem jött. Ilyesmi még nem esett meg e földön.

Kinevette ő is, mint a többiek? Bizony, megtette ezt is, bármennyire is szerette volna ezt ő és maga miatt letagadni. És mégis együtt táncolta vele eltökélten a *moulinet des dames*-ot. Mire kellett ez? Talán majd egyszer mégis felhagynak a nevetéssel! Nem fogadta-e el nemrég egy folyóirat a költeményét, amely azonban mégsem jelenhetett meg, mert közben megszűnt a lap? Eljött az a nap, amikor híres volt, amikor már mindent kiadtak, amit írt, majd meglátjuk akkor, hogy nem tesz-e hatást Holm Ingere... Nem fog rá hatni, nem, hisz éppen ez az. Vermehren Magdolnára, aki minduntalan elbukik, igen, őrá fog hatni. De Holm Ingere sohasem, a kékszemű, vig Ingere sohasem. Nem hiábavaló hát minden?...

Kröger Tonio szíve fájdalmasan megvonaglott a gondolatnál. Érezni azt, hogy benned csodálatosan leledülő és búskomor erők feszülnek s amellet tudni azt, hogy vidám hozzáférhetetlenségben állanak veled szemben azok, akikhez átvágyódol, ez nagyon fájdalmas. Most egyedül, kizártan és reménytelenül állott a lebecsájtott ablakredőny előtt és bánatában úgy tett, mintha át tudna látni rajta; mégis most boldog volt. Ekkor még élt a szíve. Melegen és szomorúan vert teérted, Holm Inge, lelke boldog és hazug álmodással ölelte át szöke, világos és egy kissé túlságosan közönséges kis személyedet.

Nem egyszer állott tüzelő arccal elhagyott helyeken, hová csak meghalkultan ért el zene, virágillat és pohárcsörgés, és a távoli, mulató zajban kereste

csengő hangodat, fájdalma borították el miattad s mégis boldog volt. Nem egyszer szomorította el, hogy beszélni tudott Vermehren Magdolnával, aki mindig el-esett, s hogy az megértette őt, vele nevetett és komoly volt, míg ha a szőke Inge mellett ült, messzinek, idegennek és idegenkedőnek érezte, hisz beszédje nem volt az ő beszédje; s mégis boldog volt. Mert nem az a boldogság, mondta magának, hogy szeressenek; ez csak undorral vegyes elégtétel a hiúság számára. A boldogság a szeretésből áll és még talán némi kicsiny, hazug és félénk közeledésekből a szeretett ember felé. Feljegyezte belül ezt a gondolatot, átgondolta tökéletesen és gyökeréig kiérezte.

Hűség! gondolta Kröger Tonio. Hű akarok lenni és szeretni téged, Ingeborg, ameddig csak élek! Ily jó-akaratu volt. De valami halk félelem és gyász susogott benne, hiszen Hansen Jancsit is teljes-tökéletesen elfeledte, bár minden nap látta őt. S az volt csak a rút és nyomorúságos, hogy ez a halk és egy kissé kaján hang jól megtartotta magát, hogy az idő mult és oly napok következtek, amikor Kröger Tonio nem volt oly kész meghalni a vidám Ingeért, mint azelőtt, mert erőt és kedvet érzett ahhoz, hogy egy sereg érdemes alkotást adjon magából a világnak.

Megkerülte vigyázva az áldozati oltárt, melyen szerelmének hangos és tiszta lángja lobogott, letérdelt előtte s szította és táplálta minden módon, mert hű akart maradni. Egy idő múlva, észrevétlenül, minden fellobbanás és sercenés nélkül, az oltár mégis kialudt.

De Kröger Tonio még egy darabig ott állott a kihűlt oltár előtt, csodálat és csalódás töltötte el amiatt, hogy lehetetlen a hűség e földön. Azután megrándította a vállát és ment a maga útján.

Rálépett arra az útra, amelyen mennie kellett, s haladt előre egy kissé hanyagul és habozva, maga elé fűtyürészett közben, fejét oldalt hajtotta és elnézett a messzeségbe, s ha néha el is tévedt, ez azért történt, mert egyesek számára egyáltalában nincsen egyenes út. Ha megkérdezték, hogy mi akar lenni ezen a nagy világon, különféle felvilágosításokat adott s azt szokta megjegyezni (valószínűleg fel is írta magának), hogy ezer létforma lehetőségét hordja magában, azzal a világos tudattal, hogy lényegében merő lehetetlenségek...

Már mielőtt elhagyta szülővárosát, megoldódtak a kapcsolatok és kötelékek, melyek őt oda fűzték. A régi Kröger-familia lassanként szétmorzsolódott és felbomlani kezdett, s az embereknek alapos okuk volt arra, hogy Kröger Tonio egyéniségét is ez állapot jelei közé sorozzák. Atyjának anyja, a törzs feje, meghalt s nem-sokára követte őt a halálba atyja is, a hosszú, szemlélődő, gonddal öltözött úr, aki gomblyukában mezei virágot viselt mindig. A nagy Kröger-ház érdemes történetével együtt eladásra került, a céget kihúzták. Mindamellet Tonio anyja, forró, szép anyja, aki oly csodásan zongorázott és játszott a mandolinon és akinek minden oly egyrement, egy esztendő elteltével egybekelt egy muzsikussal, egy olaszos nevű művésszel, akivel eltávozott a kék messziségbe. Kröger Tonio egy kissé könnyelműnek találta azt a lépést; dehát »ő« volt arra hivatva, hogy anyját visszatartsa ettől? Verseket írt s még arra sem tudott feleletet adni, hogy mi minden szándékozott lenni e nagy világon...

Elhagyta zegzúgos szülővárosát, melynek ormán nedves szél fűtyült, elhagyta kertje szökőkútját és az

őreg diófát, ifjúsága bizalmasait, elhagyta a tengert is, melyet annyira tudott szeretni s közben nem érzett fájdalmat. Fejnövekedett már és bölcs lett, megértette a dolgok lényegét s gúnnyal telt el az esetlen és alacsony létezés iránt, mely őt annyi ideig hatalmában tartotta.

Teljesen átengedte magát annak a hatalomnak, mely a legfenségesebbnek tűnt fel előtte a földön, melynek szolgálására elhivottnak érezte magát, amely neki méltóságot és tiszteletet ígért, a szellem és szó hatalmának, mely mosolyogva székel a néma és öntudatlan világ fölött. Fiatal szenvedélyével átadta magát s az megjutalmazta mindazzal, ami elajándékozni valója van s elvette tőle kérlelhetetlenül mindazt, mit kárpótlásképpen venni szokott.

Megélesítette látását és engedte belelátni azokba a nagy szavakba, melyek az emberi mellet duzzasztják, feltárta előtte az emberek lelkét és a saját magáét, nézését megvilágosította és megmutatta neki a világ bensejét s mindazt a végsőt, ami a szavak és tettek mögött van. De amit meglátott, az ennyi volt: nevetségesség és nyomorúság — nevetségesség és nyomorúság.

Ekkor jött kinnal és göggel a megismerés, a magányosság, mert nem szenvedhették őt a vidám és homályos kedélyű jámborok, az a jel a homlokán megzavarta őket. De annál inkább megédesedett számára a szavak és formák levegője, hisz gyakori mondása volt (melyet valószínűleg fel is jegyzett), hogy a lélek tapasztalatai kétségtelenül búskomorra tennének minket, ha a kifejezés gyöngyörei meg nem őriznék élénkségünket és éberségünket...

Nagyvárosokban élt és délen, amelynek napja dús érést ígért művészetének; talán anyja vére vitte oda. Minthogy szíve halott és szerelemtelen volt, a hús mulatásában merült el, leszállott mélyen a kéjbe és a me-

leg bűnbe s közben kimondhatatlanul szenvedett. Ez talán az atyja öröksége volt, a hosszú, gondolkodó, tisztán öltözött férfié, aki gomblyukában mezei virágot viselt, talán ez kinozta ott lent annyira és keltett benne valami gyenge és áhító emlékezést a lélek levegője után, mely egykor az övé volt s melyet egy gyönyörben sem talált fel.

Utálat és gyűlölet fogta el az érzékek iránt és epedés a tisztaság és tisztességes nyugalom után, amíg teleszívta magát a művészet levegőjével, egy állandó tavasznak langyos és édes, illattal itatott levegőjével, melyben az alkotás gyönyöre munkál, forr és kihajt. Így ért el odáig, hogy megállás nélkül otromba végletek között, fagyos szellemiség és az érzékek emésztő paraszában hányatva, lélektelenül kimerült életet élt, céges, kicsapongó és rendkívüli életet, melyet ő maga, Kröger Tonio, alapjában megvetett. Milyen tévelygés! gondolta el néha. Hogyan volt csak lehetséges, hogy belekeveredtem mind e különös kalandba? Hisz nem vagyok én sátoros kóborcigány, hazulról...

Amily mértékben gyengült az egészsége, úgy mélyült el művészete, válogató lett, külömbségtevő, értékes, finom, a banalitással szemben ingerlékeny s a tapintat és izlés kérdésében szerfölött érzékeny. Amikor fellépett, hangos tetszés és öröm hangzott fel azok között, akikre ez tartozik, értékessé munkált művet adott, mely tele volt a szenvedés tudásával és mosolygásával. És neve, ugyanaz a név, melyen egykor dorgálva szólította fel a tanítója, ugyanaz a név, melyet a diófa, a szökökút és a tenger mellett költött első rimeit alá írt, ez a délből és északból összetett hangsor, ez az érzéki leheletű polgárnév csakhamar egy oly formulává lett, melylyel a kiválóságot jelölték meg; mert szemléletének fájdalmas mélysége ritka szívósan kitartó termékenységgel

párosult, amely folytonos harcban izlése kereső ingerlékenységével heves kínok között szokatlan műveket teremtet.

Nem úgy dolgozott, mint más, aki azért dolgozik, hogy megélhessen, hanem mint az a kevesek közül való, aki csak dolgozni akar, mert életét semmire sem becsüli, hanem csak mint alkotó akar tekintetbe jönni, egyébként pedig szürkén és észrevétlenül jár-ke, mint egy jelmez-telen színész, aki mindaddig nem számít, míg nincs mit játszania. Egyre dolgozott, némán, elzárkózva, láthatatlanul és megvetéssel ama kicsinyek iránt, akik tehetségüket közönséges ékszernek tekintették, akik, voltak bár szegények vagy gazdagok, vadul, megtépetten jártak fel s alá, vagy egyéni nyakkendőkkal üztek fényűzést s legelsősorban arra gondoltak, hogy boldogan, szeretetreméltón és művésziesen éljék le életüket és közben megfélejtkeztek arról, hogy jó művek csak rossz élet hatása alatt állanak elő, hogy aki él, nem dolgozik és meg kell előbb halnunk ahhoz, hogy alkotók lehessünk.

4.

— Zavarom? — kérdezte Kröger Tonio a műterem küszöbén. Kalapját kezében tartotta és egy kissé még meg is hajolt, bár akihez szólt, Lisaweta Iwanowna, a barátnője volt.

— Könyörüljön meg magán, Kröger Tonio, és lépjen be minden szertartás nélkül! — felelte skálázó hanghordásával. — Jól tudjuk már, hogy jó nevelést kapott és hogy tudja, mi illik.

Közben ecsetjét a bal kezébe tette át a palettához,

a jobbat pedig feléje nyújtotta, fejét megrázta és bele-nevetett az arcába.

— Jól van, — csakhogy ön dolgozik, — mondta. — Hadd nézem csak... Ó, már előre haladt.

Felváltva szemlélte a színes rajzokat, melyek a festőállvány két oldalán székekre voltak támasztva, és a négyszögű vonalhálózattal bevont vásznat, melyen már itt-ott, a zavaros és vázlatos szénrajzban felvillantak az első színfoltok.

Münchenben voltak, a Schellingstrasse egyik fél-reeső épületében, több emeletnyi magasságban. Az északi fényű, széles ablakon át az ég kékje, madárcsicsergés és napsugár áramlott be és a tavasz fiatal, édes lélekzete, mely bent, a tágas munkahelyen összevegyült a fikszaló meg az olajfestékek szagával. A világos délután arany-fénye akadálytalanul árasztotta el a műterem nagy kopárságát, szabadon sütötte a kissé rongált padlót, a rendetlenül összehányt üvegcsékkal, tubusokkal és ecsetekkel teli asztalt az ablak előtt és a rámatlan tanulmányokat a tapétahiányos falakon, besütötte a tépett selymü paravánt, mely az ajtó szomszédságában egy kis, izléssesen bútorozott lakó- és pihenőszegletet határolt el, rásütött az állványon készülő műre és az előtte álló festőnőre és költőre.

A festőnő vele egyidős lehetett, úgy egy kissé a harmincon innét. Sötétkék foltos zubbonyában alacsony számaryon ült és állát kezére támasztotta. Szilárdan fésült, barna haja, mely oldalt már finoman szürkült, szelid hullámokban takarta homlokát és keretet adott barnás, szlávós, végtelenül rokonszenves arcához, pisze orrához, az erősen kidomborodó arcsontokhoz és a kicsiny, fekete, fénylő szemekhez. Feszülten, bizalmatlanul és szinte ingerülten vizsgálta ferde és csipő pillantásával a munkáját...

Kröger Tonio mellette állott, jobb kezét csípőjére támasztotta, baljával futtában csavart egyet barna bajuszán. Ferde szemöldöke homályos és erőltetett mozgásban volt, amíg halkan maga elé füttyült, szokása szerint. Különös gonddal és tiszasággal volt öltözve, nyugodt szürke színű ruha volt rajta, konzervatív szabású. De megmunkált homlokán, mely fölött sötét haja oly rendkívül egyszerűen és korrekten hullámozott, valami ideges vonaglás ráncosodott és déliesen metszett arcvonásai már megélesedtek, mintha valami kemény palavessző rajzolta volna ki és véste volna be, míg szája körvonalai oly puhák voltak, álla oly puha csontúnak látszott... Egy idő múlva végigsimította homlokát és szeméit s elfordult.

— Mégsem kellett volna eljőnnöm, — mondta.

— Miért nem, Kröger Tonio?

— Eppen a munkámtól állottam fel, Lisaweta, az én fejemben teljesen olyan a kép, mint e vásznon. Egy állvány, halavány, javításoktól áttörült vázlat, néhány színfolt, csak ennyi; s most idejövök és itten ugyanazt látom. Még ugyanazt a konfliktust és ellentétet is feltalálom itt, — mondta és szimatolt a levegőben, — mint amely odahaza kínozott. Különös dolog, de úgy van, hogy mindenütt kifejezve találjuk azt a gondolatot, amely uralkodik rajtunk, még a szélben is azt szagoljuk. Fikszáló és tavaszillat, nem igaz? Művészet és — és, mondja csak, mi a másik? Ne mondja azt, Lisaweta, hogy »természet«; »természet«, ez nem kimerítő. Nem, nem, de talán mégis sétára kellett volna mennem, bár kérdés, hogy vajjon akkor jobban éreztem volna-e magam: öt perccel ezelőtt, nem messze innét Adalbert kollégával találkoztam, a novellistával, — Az isten verje meg ezt a tavaszt! — mondta az ő agresszív stílusában.

A legborzasztóbb évszak volt mindig, az is marad! Átgondolhat-e egy helyes gondolatot, Kröger, ki-dolgozhatja-e a legkisebb pointe-et, érhet-e el bármi csekély hatást, ha a legilletlenebbül a vérében bizserég és egy sereg oly oda nem való szenzáció nyugtalanítja őnt, melyeket ha közelebről megvizsgál, elintézett, közönséges és teljesen hasznavehetetlen dolgokká játékosodnak? Ami engem illet, most a kávéházba megyek. Ez egy semleges, az évszakok változásától érintetlenül maradt hely, tudja, ez szinte az irodalmiságnak elhatárolt és fenséges szféráját képviseli, hol az ember csakis előkelőbb benyomások iránt fogékony... Elment a kávéházba; s talán nekem is vele kellett volna mennem.

Lisaweta jót mulatott ezen.

— Ez nem rossz, Kröger Tonio. Nem rossz azzal az »illetlen bizsergéssel.« És egy bizonyos mértékben igaza is van, hogy bizony tavaszkor rosszul állunk a munkával. De most figyeljen ide. Mindennek ellenére én mégis megcsinálom most ezt a kis helyet itt, egy kis pointe csak és a hatás, amint Adalbert mondaná. Azután elmegyünk a »szalon«-ba, teát fogunk inni s ott majd kibeszéli szépen magát; hisz azt jól látom, hogy ma rossz napja van. Addig is húzza itt meg magát valahol, talán ezen a ládán itt ni, ha ugyan nem félti azt a patriciusi ruháját...

— Hagyjon már békemben az öltöngyeimmel, Lisaweta Iwanowna! Inkább azt szeretné, ha valami tépett bársonykabátban vagy egy vörös selyemmellényben szaladgálnék? Mint művész, elég kalandos az ember belülről, amúgy is. Külsőleg, az ördögbe is, öltözzön fel az ember tisztességesen és viselkedjen úgy, mint más rendes ember... Azonban rossz napom nincs, — mondta és elnézte, mint keverte az össze a színeket a palettán. — Hisz hallotta, hogy csak egy probléma, egy ellentét kava-

rog a fejemben, ez zavart a munkámban... Miről is beszéltünk most? Adalbertről, a novellistáról meg arról, hogy milyen egy büszke, erős férfi ez. — A tavasz a legrettentesebb évszak, — mondta és elment a kávéházba. Mert úgy-e, az embernek tudnia kell, hogy mit akar, nem igaz? Látja, engemet is idegessé tesz a tavasz, engem is megzavar az emlékeknek és érzéseknek az a szende közönségessége, melyet felkelt bennem; csak éppen nem adom arra magam, hogy szidjam és megvessem érte; mert a dolog úgy áll, hogy szgyellem magam előtte, restelem magam tiszta természetessége és diadalmas ifjúsága előtt. S most nem tudom, hogy Adalbertet irigy szemmel nézzem-e, vagy kicsinyeljem-e, amiért nem tud erről...

Rosszul dolgozunk tavaszkor, ez bizonyos, de miért? Mert éreziünk. És mert ő kontár, azt hiszi, hogy az alkotónak szabad éreznie. Minden igazi és becsületes művész csak nevet e kontártévedés naivitásán, — szomorúan talán, de mégis nevet. Sohasem lehet az a legfontosabb, amit mondunk, hanem mindig az az önmagában élő és önmagáért való anyag, melyből az esztétikai kép játékos és nyugodt megfontoltságban előállítható. Ha nagyon közel áll magához a mondanivalója, ha nagyon melegen dobog érte a szíve, biztos lehet egy tökéletes fiaskóban. Patétikussá válik, szentimentálissá lesz, nehézkes, esetlenül komoly, szétmálló, ironiátlan, gyökérteien, unalmas, közönséges valami áll elő a kezei alatt, a végén az emberek részéről közönyösség, magánál pedig csalódás és keserűség... Így van ez, Lisaweta: Az érzés, a meleg, szívből kicsurrano érzés mindig bánális és hasznavehetetlen, csak pusztán az ingerültségei és hideg önkivületei a mi elromlott, a mi artisztikus idegrendszerünknek, művésziek. Kell, hogy valamelyest emberfölötti és embertelen legyen az ember, hogy az

emberivel valami különös távoli és részvétlen viszonyban álljon ahhoz, hogy képes legyen vagy egyáltalában megkísérelhesse, játszani azt, vele játszani, hatásosan és ízlésesen előállítani. A stílusnak, formának és kifejezésnek adománya ezt a hideg és ritka viszonyt az emberihez, sőt, egy bizonyos emberi elszegényedést és pusztaságot tételez fel. Mert már csak annál maradok meg, hogy az egészséges és erős érzésnek nincs ízlése. Vége a művésznek, ha emberré válik és érezni kezd. Tudta ezt Adalbert, ezért ment a kávéházba, az »elhatárolt szférába«, ezért bizony!»

— Hát isten legyen vele, bátyuka, — mondta Lisaweta és megmosta kezeit a bádog kádban; — magának elvégre nem kell őt követnie.

— Nem, Lisaweta, én nem megyek vele, abból az egyetlen okból nem, mert tudok néha egy keveset reszelkedni a művészetem tavasza előtt. Nézze, olykor leveleket kapok idegen emberektől, magasztaló és köszönő írásokat a közönségetől, meghatott embereknek csodálattal eltelt sorait. Elolvasom e sorokat és el kell érzékenyednem e meleg és tehetetlenül emberi érzés látára, melyet az én művészetem keltett életre, a részvétnek egy neme fog el e nemes naivitás iránt, mely kiszól hozzám e sorokból s elpirulok arra a gondolatra, hogy hogy' kijózanodna ez a becsületes ember, ha egyszer a kuliszszak mögé tekinthetne, ha az a jóhiszemű ártatlan egyszerre belátná, hogy egy derék, egészséges, becsületes ember nem ír, nem színjátész, nem komponál... ami mind nem akadályoz meg persze engem abban, hogy fel ne használjam elmém számára a csodálkozását azért, hogy mindegyre felülmuljam és stimuláljam magam, komolyan vegyem őket, s vágjak közben hozzá oly ábrázatot, mint egy majom, amely játsza a nagy embert... Ó, ne beszéljen bele, Lisaweta! Mondhatom

magának, hogy néha halálosan fáraszt már egyre megalkotni az emberit, anélkül, hogy részem lenne az emberből... Egyáltalában, vajjon férfi a művész? A »nőt« kell efelől megkérdezni! Azt hiszem, hogy mi művészek egy kissé mindnyájan osztozkodunk ama preparált papi énekesek sorsában... Megható szépen énekelünk. Mégis. —

— Egy kissé szégyelhetné már magát, Kröger Tonio. Jöjjön most teázni. A víz mindjárt forni fog. A szoprán-éneknél hagyta abba; folytassa csak. Azonban szégyelhetné magát. Mintha én nem tudnám, mily büszke szenvedéllyel adta át magát hivatásának...

— Ne beszéljen a »hivatásról«, Iwanowna Lisaweta! Az irodalom, ha tudni akarja, egyáltalán nem hivatás, hanem átok. Mikor lesz érezhetővé ez az átok? Korán, nagyon korán. Már oly időben, amikor még békében s az istennel és a világgal való egyetértésben illene élnünk. Egyszerre csak úgy érzi, hogy meg van bélyegezve, rejtélyes ellentétet érez maga és a többi rendesek és megszokottak között, mind mélyebben és mélyebben tátong az irónia, a hitetlenség, az ellentállás. tudás, az érzés szakadéka, mely elválaszt az emberektől, magára maradt s később már nincs megegyezés. Milyen egy sors! Rettenetesnek érezni, ha a szív elég életerős és elég szeretettel teli maradt!... Fellázad az öntudata, ha ezrek és ezrek szemén látja és megérzi, hogy ez senkinek sem kerüli el a figyelmét. Ösmertem egy zseniális színészt, aki mint ember állandóan valami elfogultsággal és nyughatatlansággal viaskodott. Túlingerült én-érzése együtt a szerephiánnyal, a színpadi feladatok hiányával ezt eredményezték ennél a tökéletes művésznél és tönkrement embernél... Egy művészt, egy igazit, nem olyant, akinél a művészet polgári foglalkozás, egy elhívottat és elátkozottat csekély éleslátással már kipillant bármely embertömegből. A ma-

gánosság és elkülönültség érzése, a felismerés és állandó megfigyeltetés megérzése és valami királyi zavar van az arcában. Talán hasonlót figyelhetni meg egy fejedelem arcvonásain, aki civilben haladt át egy néptömegben. De itt már mit sem használ a polgári mez, Lisaweta! Változtassa, álarcoztassa el magát, öltözködjön, mint egy attaché, vagy mint egy szabadságolt testőrhadnagy: alig nyitotta fel a szemeit, alig kellett csak egy szót szólnia s már mindenki tudja, hogy maga nem ember, hanem valaki idegen, valaki elidegenítő, valaki más...

De mi az a művész? Sehol oly szívósan nem mutatkozott az emberek kényelemszeretete és tehetségtelen tudása, mint e kérdésnél. »Valami tehetség«, — mondja alázatosan a derék népség, amely egy művész hatása alatt áll, s mert jóhiszemű nézetük szerint vidám és fenséges hatásoknak vidám és fenséges forrásaiknak kell lenniök, senkisem gyanakodna, hogy itt talán valami fölötte furcsa feltételű, szerfölött kétes »adományról« van szó... Tudják, hogy a művészek könnyen sértődnek, — nos, azt is tudják, hogy ebben nem egyeznek meg a jó lelkiismeretű és szolidan megalapozott öntudattal bíró népekkel... Látja, Lisaweta, én a lelkem mélyén — szellemiekben — az egész művésztípussal szemben táplálom mindazt a gyanút, mellyel bárki becsületes elődöm ott fent a szűk városban fogadott volna egy bűvészt, vagy kalandor artistát, aki házába tévedt. Figyeljen reám. Ősmerek egy bankárt, egy ősz üzletembert, akinek tehetsége van a novellairáshoz. Használja is pihenő óráiban ezt a tehetségét s néha egészen kiválóak a munkái. E szublimis tehetsége ellenére is — mondom: »ellenére« — ez az ember nem teljesen feddhetetlen; sőt ellenkezőleg, szabadságában egy ideig súlyosan korlátozva volt igen nyomós okokból. Voltaképpen a fegyházban történt, hogy tehetsége tudatára

ébredt s most minden termékében a börtönben átélt tapasztalásai az alapmotívumok. Egy kis merészséggel azt következtethetnők ebből, hogy költővé lehessünk, szükséges, hogy otthonosok legyünk valamely fegyházban. De nem közelebb áll-e a gyanú, hogy börtönbeli élményei művészetének gyökerével és alapokaival kevesebb kapcsolatban vannak, mint az, ami őt odajuttatta —? Egy bankár, aki novellákat költ, ez nemde ritkaság? De már nem fordul elő egy oly novellairó bankár, aki ennél egyszerűbb, feddhetetlenebb és kevésbé kriminálisabb lenne... Ugy van, maga nevet, pedig én csak félig-meddig tréfálok. A világ egyetlenegy problémája sem oly kínzó, mint a művészet és emberi hatásának kérdése. Vegye elő a legtipikusabb és éppen ezért leg-hatalmasabb művésznak a legcsudálatosabb képét, vegyen elő egy oly morbid és kétértelmű alkotást, mint a minő a »Tristan és Isolde« s figyelje meg azt a hatást, amelyet ez a mű egy fiatal, egészséges, erősen ép érzékelésű emberre tesz. Emelkedettséget, megerősödést lát és meleg, becsületes átszellemültséget, talán ösztönzést saját »művészeti« teremtéshez... A jó dilettáns! Bennünk, művészekben alapjában másképpen áll a dolog, mint ahogyan azt az ő »meleg szíve« és »igaz lelkesedése« megálmodja. Láttam ifjú művészeket és asszonyművészeket, akiket körülrajongtak és felmagasztaltak, miközben én róluk tudtam... A művészet eredeteit, jelentkezéseit és feltételeit illetőleg az ember mindig igen nevezetes észleleteket gyűjthet...

— Másokon, Kröger Tonio — bocsásson meg — vagy nem csak másokon?

Elhallgatott. Ferde szemöldökét egymásba húzta és maga elé füttyült.

— A tálcáját kérem, Tonio. Nem erős. Vegyen egy másik cigarettát is. Egyébként pedig, tudja, maga

így nézi a dolgokat, ahogyan nem okvetlenül szükséges nézni...

— Ez Horatio felelete, — édes Lisaweta. — A dolgokat meglátni, — mondja, oly pontosan meglátni, ugye így van?

— Azt mondom, Kröger Tonio, hogy egy más oldalról éppen oly pontosan szemlélhetjük. Én csak egy ostoba festő asszony vagyok és ha egyáltalában válaszolhatok valamit magának, hogy ha valamicskét védelembe tudom venni a hivatását saját maga ellen, bizonyára nem valami újat fogok felhozni, hanem csak egy sejtést afelől, amit maga jól tud... Hát hogyan: az irodalom tisztító, megszentelő hatása, a szenvedélyek szétrombolása a tudás és a szó hatalmával, az irodalom, mint a megértéshez, megbocsátáshoz és a szeretethez vezető út, a beszéd megváltó hatalma, egyáltalán az irodalmi szellem, mint az emberi kultúra legnemesebb jelensége, a költő, mint tökéletes ember, mint szent, — így szemlélni a dolgokat tehát nem volna egyéb, mint nem elég pontosan szemlélni?

— Magának van joga így beszélni, Iwanowna Lisaweta, — ha költőinek a műveire tekint, az imádásra méltó orosz irodalomra, amely lényegében oly hűen állítja elénk azt a szent irodalmat, amelyről maga szól. Én azonban nem hagytam figyelmen kívül a maga ellenvetéseit, ezek mind beleilleszkednek abba, ami ma az elmémbe jár... Nézzem reám. Nem látszom tulságosan élénknek, mi? Ugy-e, egy kissé öreg és merev vonású és fáradt vagyok, mi? Nos, hogy visszatérjek a »tudásra«, így gondolkodhatik egy olyan ember, akit hazulról hiszékenyen, jóhiszeműen, szelíden és egy kissé szentimentálisan, pszichológiai alvalátással, egész egyszerűen kimerítve és tönkretéve bocsájtottak el. Ellentállni a világ szomoruságának; megfigyelni, megjegyezni, elhelyezni és eltűrni

a legkinzóbbat az egyébként létező jó dolgok között: eltelni az erkölcsi fölény tökéletes átérzésével a lét utálatos találmányában, — hoggyne! A kifejezés minden gyönyöre mellett is olykor egy kissé feje fölé nő a dolog. Mindent megérteni annyit tenne, mint mindent megbocsájtani? Nem igen hiszem. Van valami, Lisaweta, amit tudásundornak nevezhetnék: az az állapot, melyben az embert valami a halálíg undorítja (hogy soha többé meg ne béküljön), — ez Hamlet esete, a dán férfié, aki valódi irodalmi ember. Ő tudta, mit tesz az: tudásra hivatottnak lenni, anélkül, hogy arra születünk volna. Még látni egy álmot az érzés gyászfatylán át, felismerni, megjegyezni, megfigyelní, amikor már a megfigyeltet mosolyogva el kell hagynunk magunk mellől abban a percben, melyben még összefonódnak a kezek, egymásra találnak az ajkak, amikor az ember pillantása, megvakultan az érzéstől, megtörik, — ez alávalóság, Lisaweta, ez gyalázatos, fellázító... de mit használ az, fellázadni?

Egy másik, nem kevésbé szeretetreméltó oldala ennek aztán a kiéltség, a közöny és irónikus fáradtság minden igazsággal szemben, aminthogy tény az, hogy sehol a világon nem folyik némább és reménytelenebb élet, mint a szellemes emberek körében, akik már általmentek az ebek harmincadján. Minden tudás öreg és unalmas. Mondjon ki egy igazságot, amelynek elérésén és birtokán maga talán valami fiatalos örömmel csüngs az emberek a maga közönséges felvilágosultságára egy egészen rövid, elnéző orrhanggal felelnek meg... Ugy bizony, Lisaweta, az irodalom elfáraszt! S megeshetik, biztosítom, az emberek között valakin, hogy tiszta szkepszise és tartózkodó elvei miatt butának tartják, pedig csak egy kissé gögös és bátortalan... Ennyit a »tudásról«. Ami pedig a »szót« illeti, ezen talán nem inkább érzé-

seink megegyeztetését és jégbevetését kell-e értenünk, mint feloldást? Azonban valóban, az irodalmi nyelvnek fagyos és fellázítóan kérkedő köze van az érzéseinknek efféle gyors és felületes elintézéséhez. Ha tele van a szíve, ha úgy érzi, hogy egy édes és fenséges érzés fogja át: semmi sem egyszerűbb! Csak menjen el az irodalomhoz s minden rendbe jön a legrövidebb idő alatt. Elemezni és osztályozni fogja a dolgát, nevén nevezi, kimondja és szóhoz juttatja, örök időkre elintézi és közönyöössé teszi az egészet s köszönetet sem vár érte. Maga pedig megkönnyebbülten, hidegen és megértően megy haza s azon csodálkozik, hogy még csak az imént is mi tölthette el oly édes zavarral ezen az eseten? E hideg és haszontalan sarlatánért akar hát síkra szállani? Ami kifejeztetett, azt elintéztük, így szól a hitvallása. Ha kifejeztük az egész világot, úgy elintéztük, megoldottuk, megszabadultunk tőle... Nagyszerű! Azonban nihilista már mégsem vagyok.

— Maga nem az — mondta Lisaweta... Teás kanalát éppen szája közelében tartotta s most megmerevedett e mozdulatban.

— Nos... nos... térjen csak magához, Lisaweta! Mondom magának, hogy én nem vagyok az, ha az élő érzésről van szó. Látja, az irodalmi ember lényegében nem tudja felfogni, hogy az élet még folytatódhatik, még tovább él, hogy nem szégyelli ezt, miután már kifejeztük és elintéztük! De nézze, minden irodalmi megoldás ellenére az élet egyre tovább vétezik; — mert a szellem szemében minden cselekvés bűn...

Már célnál vagyok. Figyeljen réám. Én szeretem az életet, — megvallom magának. Fogadja el tőlem ezt a vallomást és őrizze meg, — még senki másnak nem mondtam el. Azt mondták rólam, sőt meg is írták és kinyomatták, hogy én gyűlölöm az életet vagy félek tőle vagy megvetem vagy utálok. Szívesen hall-

gattam, hízelt nekem; ezért azonban még nem kevésbé hamis. Én szeretem az életet... Maga, Lisaweta mosolyog, és én tudom, hogy min. De kérve kérem, ne tekintse irodalomnak azt, amit most mondok. Ne gondoljon most Borgia Caesarra, vagy bármily ittas filozófiára, mely őt festi cégérére. Semmi közöm sincs hozzá, Borgia Caesarhoz, egyáltalában semmire sem becsülöm őt s nem fogom soha-soha megérteni, hogyan lehet eszményül tisztelni a rendkívülit és démonit. Nem; az »Élet«, amikor ellentétül áll a szellemmel és a művészettel szemben, — nem mint véres nagyságú és vadul szép vízió jelentkezik, nem mint maga a szokatlanság velünk a meg nem szokottakkal szemben; a mi vágyaink országa a normális, a makulátlan tisztesség és szeretetreméltóság, amint csábító banalitásában megjelenik, az élet. De kevésbé művész az, édesem, akinek utolsó és legmélyebb rajongása a raffináltság, az elütő és a sátáni, aki nem ösmeri az ártatlanság, az egyszerűség és elevenség vágyát, nem óhajtja a barátságot, az odaadást, bizalmat és emberi boldogságot, — az elveszett és emésztő vágyakozást, Lisaweta, a közönségesség kéje után!...

Egy emberi barát! Elhiszi-e nekem, hogy boldoggá és büszkévé tenne egy barát az emberek közül? Mert eddig csak démonok, koboldok, mélységes szörnyetegek és velőilen kísértetek, más szóval: irodalmi emberek között akadtam barátra.

Néhanapján kilépek a pódiumra, a teremben emberekkel találom magam szemben, akik engem jöttek meghallgatni. Látja, olyankor megesik, hogy amíg szólnék a hallgatóságon, megfigyelem, rajta kapom magam, mint fürkészem titkon, azzal a csirázó kérdéssel szívemben azt a valakit, aki hozzám jött, akinek tetszése és köszönete elhat hozzám, akivel itt engem a művészetem vágyam szerint egyesít... Nem találom azt, akit

keresek, Lisaweta. Azt a nyáját és gyülekezetet találok, amely oly ösmerős nekem hasonlatosságában az első keresztyén községhez: ügyetlen testű és finom lelkű emberek, emberek, akik úgyszólván élém esnek megadásukban, megértének engem, náluk a költészet a bosszú egy szelíd módja az élet felett, — mindegyre csak szenvedők és vágyódók és szegények, s sohasem egy valaki a mások közül való, egy valaki, Lisaweta, a kékszeműek közül, akiknek nincs szükségük a szellemre!...

De elvégre nem lenne-e a következetességnek egy sajnálatos hiánya: örülni annak, ha mindez másképpen lenne? Hiába, itt ellentét van: szeretni az életet s mégis megfeszített erővel arra törekedni, hogy a magam oldalára vonjam, hogy megnyerjem a ravaszságoknak és a melankóliáknak, az irodalom egész, beteg nemes-sége számára. A művészet birodalma egyre gyarapodik, az egészségé és ártatlanságé pedig fogy nálunk. Ami még megmaradt belőle, a leggondosabban meg kellene őrizni, nem kellene ellenben a költészethez mesterkedni azokat, akik ehelyett szívesebben tanulmányozzák lovászati könyvekben a pillanatfelvételeket!

Ugyan van-e siralmasabb látvány, mint a művészettel küzdő élet? Mi, művészek, senkit sem vetünk meg mélyebben, mint a dilettánst, az élő embert, aki azonfelül azt hiszi magáról, hogy alkalomadtán egyszer majd művésszé lesz. Biztosítom magát, hogy az efféle érzés a legszemélyesebb élményeim közé tartozik. Társaságban vagyok, egy jobb házban, eszünk, iszunk és csevegünk, tökéletes az egyetértés, vidám és hálás vagyok, hogy e békés és szabályos emberek között hozzájuk hasonulva néhány pillanatra eltűnhetek. Hirtelen (ez megesett velem) felemelkedik egy tiszt, egy hadnagy, szép, karcsú ember, akinek becsületes ruhája mellé soha nem gyanítottam volna érdemetlen foglal-

kozást, s félreérthetetlen szavakkal engedelmet kér, hogy felolvasson nekünk egynéhány verset, melyeket ő írt. Megdöbbsent mosollyal adják meg neki az engedelmet s ő véghez is viszi a tervét, amennyiben kabátja szárnyából kihúz egy cédulát s felolvas valamit a zenéről és a szerelméről, éppen oly hatástalanul, mint mélyen átérzetten. Az isten szerelmére kérem: egy hadnagy! A világ ura! Neki csak valóban nem lett volna rá szüksége...! Nos, a következmény az volt, aminek el kellett következnie: Hosszúra nyúlt arcok, hallgatás, egy kevés mesterkélt tetszés és mindenfelé erősen kellemetlen érzés. Az első lelki tény, mely bennem tudatossá vált, bűnrészesnek ítélte engem abban a zavarban, melyet ez a gyanútlan fiatal ember zúdított a társaságra; kétségtelesen érték gúnyos és idegenkedő pillantások engem is, akinek mesterségébe belekontárkodott. Már a másik ítélet szerint, ez az ember, aki előtt még az imént a legigazabb tiszteletet éreztem, az én szememben most egyszerre süllyed, süllyed, süllyed... Valami részvétel jóakarata hat át. A többi lelkes és jószívű urakkal együtt hozzálépek és megszólítom. »Fogadja szerencsekivátataimat«, mondom neki »hadnagy ur! Mily csinos tehetség! Valóban nagyon bájos volt!« S nem sok hiányzik, hogy a vállára veressem. Dehát a jóakarata érzésével kell fogadni egy hadnagyot?... Az ő bűne! Ott állott és nagy zavarban bűnhődött tévedéséért, hogy az ember leszakíthat egy levélkét, egyetlenegy, a művészet babérfájáról, anélkül, hogy az életéből kell megfizetni érte. Nem, akkor már a kollégámmal tartok, a büntetett bankárral — — Nem gondolja, Lisaweta, hogy ma hamletien bőbeszédű vagyok?

— Elkészült már, Kröger Tonio?

— Nem. De már nem mondok többet.

— S már elégséges is... Vár feleletet?

— Van rá felelete?

— Gondolnék valamit. Figyelmesen végighallgattam, Tonio, elejétől végig, s meg akarom magának adni azt a feleletet, amely mindarra illik, amit ma délután elmondott, s amely megoldása annak a problémának, mely olyannyira nyugtalanítja magát. Nos hát! A megoldás az, hogy maga, úgy, ahogy itt ül, egész egyszerűen egy polgár.

— Az vagyok? — kérdezte és egy kissé összeesett.

— Nemde, ez elevenén találja, s ennek úgy is kell lenni. Ezért akarom valamivel szelidebbé tenni az ítéletet, ez még módomban áll. Maga egy tévútra került polgár, Kröger Tonio... egy eltévedt polgár.

... Némáság. Azután eltökélten felállott s kalapja és botja után nyúlt.

— Köszönöm, Iwanowna Lisaweta; most már vigasztalódottan térhetek haza. El vagyok intézve.

5.

Ősz felé Kröger Tonio azt mondta Iwanowna Lisawetának:

— Bizony, most elutazom, Lisaweta; ki kell szelöztetnem magam, indulok, keresem a messzeséget.

— Hát hogy-hogy, apukám, ismét Olaszországba méltóztatik utazni?

— Szent isten, Lisaweta, hagyjon már azzal az Olaszországgal! Italiát a megvetésig unom már! Régen volt az, amikor még azt gondoltam, hogy odavaló vagyok. Művészet, nemde? Bársonykék ég, meleg bor, édes érzékiség... Röviden, nem kérek már belőle. Lemond-

tam róla. Az a bellezza idegessé tesz. Nem szenvedhetem ezeket a rettenetesen élénk embereket ott lent a fekete állatszemükkel. E rómaiak szemében nincs lelki-ösmeret... Nem, én most Dániába megyek egy kissé.

— Dániába?

— Oda. És sok jót várok ettől. Véletlenségből még soha nem értem fel odáig, bár egész ifjúságomban oly közel voltam határához, mégis már kezdettől fogva ösmertem és szerettem ezt a földet. Atyámtól örökölhettem ezt az észak felé vonzó hajlamot, anyám volta-képpen inkább a bellezzáé volt, oly mindegy volt neki minden. Vegye elő az ott fent írt könyveket, e mély és humoros írásokat, Lisaweta, — mindennél többre becsülöm, szeretem őket. Gondoljon a skandináv ételekre, e hasonlíthatatlan ételekre, melyeket csak azon az erős, sós levegőn élvezhetni (nem is tudom, el fogom-e még egyáltalán bírni), s melyeket már hazulról űsmerek egy kevésbé, hisz nálunk már teljesen úgy étkeznek. Gondoljon még csak a nevekre, a keresztnevekre, melyekkel ottan az embereket díszítik és amelyek közül hasonlóan már sok hallható nálunk, emlékezzék, teszem fel, az ilyen hangzásúra: »Ingeborg«, ami a legtisztább költészetnek hárfacsengése. Azután a tenger, — ott fent van a keleti tenger!... Egyszóval, én felutazom, Lisaweta. Viszontlátni akarom a keleti tengert, újra hal-lani akarom e keresztneveket, a helyszínén akarom olvasni e könyveket; Kronborg terrasán is állni akarok, ahol Hamletnek a »szellem« megjelent és kint és halált hozott a szegény, nemes fiatal férfire....

— Hogyan utazik, Tonio, ha szabad kérdeznem? Milyen utirányt választ?

— A megszokottat — mondta vállat vonva és jelentősen elpirult. — Igen, arra a pontra lépek, ahon-

nét elindultam, Lisaweta, harminc esztendő múlva, s ez meglehetősen kómikus lehet.

Lisaweta mosolygott.

— Csak ezt akartam hallani, Kröger Tonio. Most pedig utazzon el isten nevében. Ne mulasszon el írni nekem, hallja? Sok-sok élménytől színes levelet várok magától — Dániából...

6.

Kröger Tonio ment északra. Kényelemmel utazott (azt szokta mondani, hogy joggal tart igényt ily kevés külső kedvtelésre az, aki oly súlyos terhet hordoz belül) s nem pihent meg addig, míg a szűk város tornyai, melyek alól utra kelt, ki nem domborodtak előtte a szürke levegőben. Ekkor vett csak rövid, különös pihenőt...

A borus délután már estébe hajlott, amikor a vonat beállt a keskeny, füstös, oly csodálatosan meghitt csarnokba; a füst még mindig összegomolyogva sűrűsödött a piszkos üvegtető alatt és rongyos, kóválygó foszlányokban nyújtózkodott, mint amikor Kröger Tonio gunnyal teli szívvvel elindult innét. — Gondoskodott a málhájáról, megadta a szálloda címét s elhagyta a pályaudvart.

Itt voltak a kétfogatu, fekete, aránytalanul széles és magas bérkocsik, melyek egy sorban állottak az utcán! Nem fogadott meg egyet sem; csak megnézte őket, amint hogy mindent megnézett, a keskeny ormokat és hegyesedő tornyokat, melyek átköszöntek egymáshoz a közel eső tetőkön, a szöke és hanyag embereket, amint széles és mégis gyors beszédjükkel körötte rajzottak és

valami ideges kacaj ágaskodott fel benne, melynek titkos rokonsága volt a zokogással. — Gyalog ment, lassan ment, a szél fáradhatatlanul arcába ült, ment a hidon, melynek karfáin mitológiai szobrok állottak, és egy darabot végig a kikötőn.

Nagy isten, mily parányinak és szögletesnek látszott minden! E keskeny, ormos utcák mindig ily csipkés meredeken hágtak fel a városhoz? A hajók kéményei és árbócai könnyedén hintáztak a borus folyón a szélben és alkonyatban. Beforduljon abba az utcába, ebbe itt, amelyben van az a ház, mely a fejében kóvályog? Nem, majd holnap. Oly álmos volt mostan. Feje nehéz volt az utazástól s elméjén lassu, ködös gondolatok vonultak át.

E tizenhárom év alatt néha, ha gyomrát elrontotta, azt álmodta, hogy ismét odahaza van a görbe utca öreg, visszhangzó házában, ott van az atyja is, aki keményen megszólja őt elfajzott életmódja miatt, melyet ő mindig rendben talált. Ez a megjelenés semmiben sem különbözött egy oly ámitó és szétszakíthatatlan álmhálótól, melyben az ember megkérdézheti magát, hogy álm-e vagy valóság az, amit lát s kénytelen bizonyossággal dönteni az utóbbi mellett, hogy végül mégis felébredjen... A kevéssé népes, szeles utcákon lépdelt, fejét szélnek hajtotta s mint alvajáró lépdelt a szálloda irányában, a város legelőkelőbb szállodája felé, hol meghálni szándékozott. Egy görbelábu férfi ringó matrózléptekkel ment előtte, kezében póznát vitt, melynek csucsán lángocska pislákol s sorban gyújtotta a gázlámpákat.

Mi van hát vele? Mi minden izzott sötétben és fájdalmasan fáradtsága hamuja alatt, nélkül, hogy lángra lobbant? Csend, csend, egy szót se! Csak szavakat ne! Szívesen járt-kelt volna még így sokáig a szélben az

alkonyos, álmokat élető utcákon. De minden oly szűk volt és minden egymás szomszédságában. Az ember mindjárt célnál volt.

A felvárosban ivlámpák voltak s éppen most iz-zottak ki. Itt volt a szálloda s még előtte feküdt a két fekete oroszlán, melyektől úgy félt gyerekkorában. Még mindig oly ábrázattal néztek egymásra, mintha tiisz-szenti akarnának; de mintha megkisebbedtek volna azóta. — Kröger Tonio elhaladt közöttük.

Minthogy gyalog jött, sokkal kevesebb ünnepélyes-séggel fogadták. A portás és egy igen finoman, feke-tébe öltözött ur, aki fogadta őt és aki a kisujjával állandóan visszalökte közelőjét a kabát alá, tetőtől talpig vizsgálva és mérlegelve fürkésztek s láthatóan azon iparkodtak, hogy osztályozzák egy kissé társadalmilag, elhelyezzék őt egyházi és polgári tulajdonságai szerint és hogy megillető helyet jelöljenek ki neki tiszteletükben, azonban nem tudtak megnyugtató eredményhez jutni, miért is mérsékelt udvariasságra határozták el magukat. A pincér, egy szelid ember, barkója kenyérszőke, frakkja öreges csillogásu, hangtalan cipőin szalagrózsa, felvezette a második emeletre egy tiszta és ódon berendezésű szo-bába, melynek ablakán át homályosan tünt elő egy fes-tői és középkori kép az udvarokból, ormokból és a templom bizarr festéből; ezek között volt a szálloda. Kröger Tonio megállott egy ideig az ablak előtt; az-után elterült a széles szófán, karjai keresztbe fonódtak, a szemöldökét összehuzta és hosszasan maga elé fűtyült.

Világosságot hoztak; megjött a málhája is. Ugyan-akkor a szelid arcu pincér az asztalra tette a beje-lentő lapot, s Kröger Tonio oldalait hajtott fejével ráfes-tett valamit, ami hasonlított némileg névhez, álláshoz, eredethez. Majd némi vacsorát rendelt s tovább né-zett szófájáról bele az ürességbe. Még sokáig érintet-

lenül hagyta az ételt, hogy az már régóta előtte állott, végül kivett egy néhány falatot, aztán még vagy egy óra hosszat járkált fel s alá a szobában, miközben néha megállt és lehunyta a szemeit. Majd lassu mozdulatokkal levetkőzött és ágyba tért. Sokáig aludt, szagatott és sóvárgó álmokban.

Amikor felébredt, szobája teli volt világossággal. Mohón és zavartan emlékezett arra, hogy hol van s felemelkedett, hogy szétvonja a függönyöket. Az égnek már egy kissé sápadt nyárvégi kékjét vékony és a szél-től szétzilált felhőrongy vonta be; de a nap, az le-világított szülőföldjére.

Még több gondot fordított öltözkéire, mint rendszeren, a legpontosabban mosakodott és borotválkozott s oly frissé és tisztává mesterkedte magát, mintha csak valamelyik korrekt, jó házban kellene látogatást tennie, ahol az lenne a célja, hogy takaros és hibátlan benyomást tegyen; s amig keze az öltözkén pepecselt, szíve félénk dobogására figyelt.

Mily világos volt kint! Jobban érezte volna magát, ha, mint tegnap, szürkeség fekszik az utcákon; míg most az emberek szemei előtt tiszta napfényben kell mennie. Fog-e ösmerősökre akadni, megállítják-e, kérdést intéznek és beszédbe elegyedik-e afölött, hogy mint töltötte e tizenhárom esztendőt? Ő nem, hálisennek, senki sem ismerte már, s aki még emlékezett reá, nem fogja felismerni, mert valóban elváltozott egy kissé az alatt. Figyelmesen szemlélte magát a tükörben s rögtön biztosabbnak érezte magát álarca mögött, korán megmunkált arca mögött, mely idősebb volt éveinél... Reggelit hozatott, azután elindult, elment a portás és feketebe öltözött urának megbecsülő pillantása előtt az előcsarnokon át s a két oroszlán között a szabadba.

Hova ment? Alig tudta. Ugy volt, mint tegnap. —

Alighogy körülvették e csodálatosan összeillő és régóta összeszokott ormok, tornyocskák, árkádok, kutak, alighogy arcában érezte a szél fuvását, az erős szélnek, mely messzi álmokból langyos és fanyar aromát hozott magával, már valami fátyol és felhőháló terült az elméjére... Arcizmai elernyedtek; elcsendesült pillantással szemlélte az embereket és a dolgokat. Talán ott, azon az utcasarkon mégis felébredt...

Hova ment? Ugy érezte, hogy választott utiránya kapcsolatban van éjszakai szomorú és szokatlanul töredelmes álmaival... A piacon ment át, a városháza boltívei alatt, ahol véres kezükkel árujukat mérték a mészárosok, a vásártérre, ahol magasan, hegyesen és elágazón állott a gótikus kut. Itt állott meg egy ház előtt, egy keskeny, egyszerű és a többihez hasonló ház előtt, melynek már több orma meghajlott, áttörött s elmerült a nézésébe. Eloivasta a névfeliratot egy ajtón s egy ideig megpihentette a szemét minden egyes ablakon. Azután elfordult és tovább ment.

Hova ment? Hazafelé. De kerülőt tett, sétált egyet a kapu előtt, mert volt ideje. Átment a Mühlenwallon, meg a Holstenwallon, a kalapját erősen fogta a szél elől, mely fent sistergett és recsegett a fák között. Majd elhagyta a sánc környékét a pályaudvar mellett, látott ott egy vonatot lomha sietséggel eldohogni, megszámlálta időtöltésül a kocsikat s utána pillantott a legutolsónak ülő férfinak. Már a Lindenplatz-on egy csinos villa előtt megállott, hosszan bekémlelt a kertbe és fel az ablakokhoz s végül meglógázta sarkaiban a kertajtót, hogy csak úgy nyikorgott. Azután elnézte egy ideig a kezét, amely hideg és rozsdás lett, majd tovább ment, átment az öreg, zömök ajtón, végig a kikötőn és fel a szeles, meredek utcákon szülei házáig.

Ott állott, szürkén és komolyan, mint háromszáz

évvel ezelőtt, körülzárták a szomszéd házak, melyek tulmeregtek az ormán, s Kröger Tonio elolvasta a jámbor mondást, mely elmosódott ólombetűkkel a bemenet fölött állott. Akkor felsóhajtott és bement.

Szive aggódón vert, egyre azt leste, hogy atyja, valamelyik ajtóból kiléphet a földszintre, irodaruhában, füle mögött tollal, feltartóztatja őt, megkérdi különködő élete felől, melyet ő annyira rendben talált volna. De akadálytalanul haladhatott előre. A szélfogó ajtó nem volt bezárva, csak betéve, amit hibának gondolt, míg ugyanakkor örvendező kedvvel hatolt akadálytalanul előre, mint valami édes álomban, melyben az akadályok maguktól, csodálatos boldogsággal megoldódnak... A hosszú padló, mely nagy, négysszegletes kőkockákkal volt köveze. visszhangzott a léptei alatt. A konyhával szemben, ahol minden csendes volt, szokatlan, esetlen, de tisztára fényezett faneműek meredtek a fal jókora magasságában elő, oldalt a cselédszobák, melyek csak egy szabadon fekvő lépcső-félén voltak megközelíthetők a padlóról. Már a nagy szekrények és a faragott ládák, amelyek itt állottak, nem voltak itt... A ház fia végigment a hatalmas lépcsőn és megtámaszkodott kezével a fehérre fényezett, áttört karfán, miközben minden lépésnél felsemelte, majd a következőnél ismét halkán lebocsájtotta, mintha félénken megkísérelné újra visszaállítani vele a régi bizalmat... A lépcsőnek egyik szakaszánál megállott, a közbeeső emelet bejáratánál. Az ajtón fehér jelzés, rajta fekete betűkkel ez állott: Népkönyvtár.

Népkönyvtár? — gondolta Kröger Tonio, mert úgy találta, hogy itt úgy a népnek, mint a könyvtárnak sincs mit keresnie. Bekopogott az ajtón... Egy »tessék« hallatszoit, amire belépett. Figyelmesen és elborultan nézte a méltatlan változást.

Az emelet három szobányi tág volt, a bejárat

ajtók nyitva voltak. A falakat egész magasságukban egyformára kötött könyvek borították be, amelyek sötét állványokon hosszú sorokban állottak. Mindegyik szobában valami bolti asztal-féle mögött egy-egy szürke ember ült és írt. Közülük kettő csak a fejét fordította Kröger Tonio felé, de az elülső mohón felállott, mindkét kezét az asztal lapjára támasztotta, fejét előretolta, ajkait összecúscsorította, szemöldökét felvonta és a belépőt élénken hunyorgó szemekkel végigpillantotta.

— Bocsánat, — mondta Kröger Tonio s közben nem fordította el tekintetét a sok könyvről. — Én idegen vagyok itt; a várost szemlélem. Ez itt tehát a népkönyvtár? Megengednék talán, hogy némi betekintést nyerjek a gyűjteménybe?

— Szívesen! — mondta a hivatalnok s még hevesebben hunyorgott... — Hiszen szabad ezt mindenkinek. Tessék csak szétnézni... Parancsol talán egy katalógust?

— Köszönöm, — felelt Kröger Tonio. — Könnyen tájékozódom.

Azzal elkezdett lassan járkálni a falak hosszában s úgy tűntette fel a dolgot, mintha a könyvek címét tanulmányozná. Végül kihúzott egy kötelet, feinyitotta és az ablakhoz állott vele.

Itt volt a reggeli szoba. Itt szoktak reggelizni, nem fönt a nagy ebédlő-teremben, ahol a kék tapétából fehér isten-szobrok léptek elő... Az ott meg, hálószobául szolgált. Ott halt meg atyjának anyja nehéz kínok között, bármily öreg is volt már, mert az élvezeteknek élő világi hölgy volt és csüngött az életen. Később ugyanott sóhajtott utolsót atyja is, ez a hosszú, korrekt, egy kissé bánatos és magában szemlélődő úr, aki gomblyukában mezei virágot viselt... Tonio ott ül a halálos ágy lábánál, a szeme forró volt és teljesen átadta

magát néma és erős érzésének, a szeretetnek és fájdalomnak. Anyja is a fekhelyen térdelt, szép, meleg anyja, aki forró könnyekbe olvadt fel; amire elvonult a kék messzeségbe a délről jött művésszel... Az a szoba pedig ott hátul, a legkisebb, harmadik szoba, melyet szintén megtöltöttek a könyvek, melyeket egy szegényes ember őrizett, az hosszú esztendőkön át egyedül az övé volt. Oda tért be iskola után, miután, mint most is, megtette sétáját, annál a falnál állott az asztala, melynek fiókjában első, belülről fakadt, tehetetlen verseit őrizte... A vén diófa... Szűrő fájdalom vonaglott át rajta. Kinézett oldalt az ablakon. A kert pusztá volt, de az öreg diófa régi helyén állott s nehézkesen csikorgott és susogott a szélben. Kröger Tonio pillantása visszaesett a kezében tartott könyvre, mely egyelőtte jól ismert, kiváló mű volt. Elkísérte néhány lapon át a fekete sorokat és mondatcsoportokat, követte egy darabon az előadás művészi menetét, amint formáló szenvedélyében felemelkedik egy pointeig és a hatásig, hogy teli hangulatban forduljon más útra...

— Valóban, ezt jól írta meg, — mondta — félretette a művet és elfordult.

Ekkor vette észre, hogy a hivatalnok még mindig egyenest áll s a szolgálatkészség és a gondolkodó bizalmatlanságnak egy vegyes kifejezésével egyre hunyorog.

— Kitűnő gyűjtemény, úgy látom, — mondta Kröger Tonio. — Már áttekintést nyertem. Nagyon le vagyok kötelezve. 'Szolgája.

Azzal kiment az ajtón; de kétséges volt ez az indulás s világosan érezte, hogy a hivatalnokot nyugtalanította ez a látogatás s hogy még percekig fog állni és hunyorogni.

Nem vágyott már tovább hatolni. Volt odahaza.

Fent, a nagy szobákban az oszlopcsarnok mögött idegenek laktak, látta már; a lépcső fejét üvegajtó zárta el, amely azelőtt nem volt meg és valami tábla állott rajta. Kifelé indult, le a lépcsőkön, a visszhangos padlón s elhagyta szülői házát. Valamelyik vendéglőnek egy szögletében nehéz és zsíros ebédet evett, azután visszatért a szállodába.

— Elkészültem, — mondta a feketébe öltözött, finom úrnak. — Ma délután elutazom.

Megrendelte számláját, valamint a kocsit is, mely elvigye őt a kikötőbe a Kopenhágába induló hajóhoz. Azután szobájába vonult s leült az asztalhoz, csendben és egyenest ült, arcát kezére támasztotta és fénytelen szemekkel nézett le az asztal lapjára. Később kiegyenlítette számláját és útra készítette a dolgait. A kitűzött időre előállott a kocsi, s Kröger Tonio indulásra készen ment le.

Lent, a lépcső alján, várta őt a fekete ruhás, finom úr.

— Bocsánatot kérek! — mondta és kisujjával visszalökte kezelőjét a kabátba... — Bocsásson meg, uram, hogy még egy pillanatra fel kell önt tartóztatnunk. Seehaase úr — a szállodatulajdonos — egy-két szónyi beszélgetésre kéri önt. Egyszerű formalitás... Ott hátul van... Legyen olyan jó oda fáradni velem... Csak Seehaase úr az, a szálloda tulajdonosa.

És a vendéghívás játékos mozdulataival vezette Kröger Toniót az előcsarnok mélye felé. Valóban ott állott Seehaase úr. Kröger Tonio még a régi időkől ösmerte. Kicsiny, kövér és görbelábu volt. Nyírott barokója már megfehéredett; de még mindig erősen kivágott frakk-kabátot viselt és zöldre hímzett bársonysapkát mellé. Egyébként nem volt egyedül. Mellette, egy kicsiny a falhoz erősített polchoz támaszkodva, fe-

jén sisakjával egy rendőr állott, aki a jobb kezét tárcán teleírt papirosra nyugtatta, amely előtte hevert a polcon, s becsületes katona-ábrázatával úgy nézett Kröger Tonio elé, mintha azt várná, hogy az rögtön a megpillantására elsüllyed előtte a földbe.

Kröger Tonio egyikről a másikra tekintett és várt.

— Ön Münchenből jön? — kérdezte végre a rendőr jóakaró és nehézkes hangján.

Kröger Tonio helybenhagyta ezt.

— Ön Kopenhágába utazik?

— Ugy van, utban vagyok valamely dán tengeri fürdő felé.

— Tengeri fürdőbe? Mutassa ugy csak elő az igazolványait, mondta a rendőr s az utolsó szót különös elégtétellel ejtette ki.

»Igazolványok...« Nem voltak igazolványai. Elővette a tárcáját, belepillantott; de néhány pénzutalványon kívül csak egy novella korrekturája volt benne, melyet utja végén szándékozott átnézni. Nem szívesen érintkezett hivatalnokemberekkel s még sohasem állítatott ki magának utilevelet...

— Sajnálom, — mondta, — de nem szoktam tartani magamnál igazolványokat.

— Ugy? — mondta a rendőr. — Semmiféle sincs? Mi az Ön neve?

Kröger Tonio felelt neki.

— Igaz ez?! — kérdezte a rendőr; kiegyenesedett és orrlukait oly szélesre tágitotta, ahogyan csak tudta...

— Teljesen igaz — felelte Kröger Tonio.

— Kicsoda ön voltaképpen?

Kröger Tonio nyelt egyet és biztos hangon megnevezte a mesterségét. — Seehaase ur felemelte a fejét és kíváncsian felnézett az arcába.

— Hm! — mondta a rendőr. — Ön hát azt

mondja, hogy nem azonos egy egyénnel, akinek a neve — »Egyént« mondott és a szétterített iratból egy bonyolult és romantikus nevet betűzött ki, amely különböző fajú hangokból kalandosan volt összeszerkesztve, már a következő pillanatban Kröger Tonio ismét elefejtette. — Aki — folytatta tovább — ismeretlen szüleitől származik, bizonytalan illetőségű és akit a müncheni rendőrség különböző csalások és egyéb büntények miatt köröztet s valószínűleg Dánia felé menekült?

— Természetesen ezt mondom — szólott Kröger Tonio s vállát idegesen megrándította. Ez már némileg hatott rájuk.

— Micsoda? Nos jól van, hát bizonyára! — mondta a rendőr. — De hogy ön nem tud semmit sem felmutatni!

Seehaase ur is már csitítva vetette közbe magát.

— Az egész csak formalitás, — mondta, — semmi más! Meg kell önnek gondolnia, hogy e hivatalnok csak kötelességét teljesíti. Ha valahogyan legimitálni tudná magát... Egy darabka papiros...,

Mindnyájan hallgattak. Szakítsa-e végét a dolognak azzal, hogy megösmerteti magát, amennyiben felfedi Seehaase ur előtt, hogy nem valami ismeretlen illetőségű szélhámos, születésére nem zöld sátoros cigány, hanem Kröger konzul fia, a Kröger famíliából? Mégsem, nem volt kedve hozzá. S nem volt-e egy kevéssé igazuk a polgári rend e férfiainak? Némileg teljesen egyetértett velük... Vállat vont és tovább hallgatott.

— Mije van itt? — kérdezte a rendőr. — Itten a', a tárcában?

— Itten? Semmi se. Egy korrektura — felelte Kröger Tonio.

— Korrektura? Micsoda? Mutassa csak.

Kröger Tonio átnyújtotta neki a munkáját. A

rendőr kiteritette a polcon és olvasni kezdte. Seehaase ur is közelebb lépett és résztvett az olvasásban. Kröger Tonio átpillantott a vállukon és megnézte, hogy milyen helyen járnak. Egy jó mozzanat volt az, hatásos pointe, melyet kitünően kimunkált. Meg volt elégedve magával.

— Nézze! — mondta. — Itt áll a nevem. En irtam ezt, s most majd a nyilvánosság elé kerül, érti?

— Nos, ez teljesen elegendő! — határozott Seehaase ur, felvette az iveket, összehajtotta és visszaadta. — Ez mindig elég, Petersen! — ismételte röviden, lopva behunyta a szemét és fejét jeltadón rázta. — Nem tartóztathatjuk fel tovább az urat. Vár a kocsí. Kérem szépen, uram, bocsásson meg nekünk e kis zavar miatt. E hivatalnok csak a kötelességét teljesítette, azonban én rögtön megmondtam neki, hogy hamis nyomon jár...

Ugy? gondolta Kröger Tonio.

A rendőr mintha nem értett volna még teljesen egyet vele; emlegetett még némi »egyént« és »igazolványt«, Seehaase ur azonban ismételt bocsánatkérések közben visszavezette vendégét az előcsarnokon át, lekísérte a kocsihoz a két oroszlán között és tiszteletének számos megnyilvánítása közben maga csapta be mögötte az ajtót. Azután botorkálva, zörögve és lármázva gördült lefelé a nevetségesen magas és széles kocsí a meredek utcákon a kikötőbe...

Igy volt Kröger Tonio különös látogatása szülőföldjén.

Már lehullott az éjszaka, a hold hullámos, ezüstös csillogással kelt fel, amikor Kröger Tonio hajója elérte a szabad tengert. A hajóorron állott, beburkolózott köpenyébe a szél elől, mely egyre erősödött, lenézett a víz sötét vándorlására és sürgés-forgására, nézte a sima, erős hullámtesteket, melyek egymás köré fonódtak, freccsenve összetalálkoztak, minden irányban szét-pattantak és tüstént felcsillantak habos fénnel...

Ritmusos és csendes elragadtatás járta át. Egy kissé leverte, hogy odahaza mint szélhámost el akarták zárni — bár bizonyos mértékben rendben találta ezt. Miután azonban hajóra szállott, mint valaha gyermekkorában az atyja mellett, elnézegette az áruk elraktározását, melyekkel dán és alnémet kiáltozások közben a hajó gyomrát megtöltötték, elnézte, mint bocsájtanak le a csomagok és ládák között erősen megsodronyozott fülkékben egy jegesmedvét meg egy királytigrist is, melyeket bizonyára Hamburgból hoztak és valamely dán állatsereglet számára szállítottak; mindez elszórakoztatta. S amíg a hajó lefelé siklott a folyó lapályos partjai között, teljes-tökéletesen elfelejtette már Petersen rendőr kihallgatását, meg mindent, ami azelőtt volt, édes, szomorú és bánatos éjszakai álmait, sétája emléke, az öreg diófa látása ismét megeresődött benne. S amikor kitárult előtte a tenger, látta a távolból a partot, amelyről egykor a tenger nyári álmait leste meg, látta az izzó világítótornyot és a kivilágosodott gyógyházat, melyben szüleivel lakott... A keleti tenger! Fejét az erős, sós szélnek fordította, mely akadálytalanul jött el ide hozzá, körülfogta a füleit és lágy szédületet, tompa kábultságot keltett benne, melyben minden emlékezés a sok rosszra, a kinra és tévedésre, az akaratra és fáradtságra

lomhán és boldogan elmúlt. A zúgásban, fröccsögésben, habzásban és nyögésben az öreg diófa rengését és recsegését véli hallani, meg egy kertajtó nyikorgását... Egyre jobban sötétedett.

— A csillagok, Istenem, nézze csak a csillagokat, — szólalt meg mögötte nehézkesen éneklő hangsúlyban egy hang, mely úgy hallatszott, mintha egy hordó ben-sejéből törtetne fel. Már ismerte ezt a hangot. Pirosas szőke és egyszerűen öltözött férfiú volt, akinek a szemhéjai vörhenyesek voltak s mindig olyan nedves-hideg volt, mintha éppen akkor fürdött volna meg. Vacsoránál a kajütben Kröger Tonio szomszédja volt s félénk és szerény mozdulattal meglepően nagymennyiségű rákomlettet vett a tányérjára. Most ott támaszkodott meg mellette a könyöklőn s feltekintett az égre, miközben állat hüvelyk- és mutatóujja közé szorította. Kétségkívül ama rendkívüli és ünnepszámba menő hangulatban volt, melyben lehullanak a korlátok az emberek között, melyben a szív megszólal az idegen előtt is és a száj oly dolgokról kezd szólni, melyek előtt máskor szégyenlősen lezárul...

— Tekintse csak, uram, ezeket a csillagokat. Itt állanak és csillognak, isten tudja, tele van velük az egész égbolt. S most kérem önt, ugyan hogyan érezze magát az ember, ha felnéz rájuk és elgondolja, hogy sokan közülük százszor nagyobbak a földnél? Mi, emberek, feltaláltuk a telegráft, meg a telefont s az ujkorban számos nagy vívmányt értünk el. De ha oda felnézünk, mégis csak be kell látnunk és meg kell értenünk, hogy lényegében csak férgek vagyunk, nyomorúságos férgek és semmivel sem több, — igazam van-e vagy nincs igazam, uram? Ugy van, férgek vagyunk! — felelte önmagának s alázatosan és megtörtén bólintott fel az égre.

Ó... nem, ennek nincs irodalom a testében, gondolta Kröger Tonio. Egyszerre eszébe jutott egy híres francia írónak a cikke kozmológiai és pszichológiai világszemléletről, melyet nemrég olvasott el; finom egy fecségés volt.

A fiatalembernek mélyen átélt megjegyzésére mondot valamit, ami felelethez hasonlított, azután tovább beszélgettek egymással, míg nekidőltek a könyöklőnek és kinéztek a nyugtalanul megvilágosodott, mozgalmas estébe. Kitiűnt, hogy utitársa egy fiatal hamburgi kereskedő volt, aki szabadságát erre a kékutazásra használta fel...

— Mondok magamnak, — beszélte, — elutaztunk egy kissé a steamer-rel Kopenhágába, és most itt vagyok s mindeddig minden nagyon szép lett volna. Már az a rákomlette, az nem valami okos dolog, uram, majd látni fogja, mert az éjszakánk viharos lesz, ezt a kapitány maga mondta s most már ily alkalmatlan étel az ember gyomrában, nem tréfa...

Kröger Tonio mind ezt a szíves döreséget valami titkos baráti érzéssel leste.

— Bizony, — mondta — egyáltalában nehéz ételket tálalnak fel. Ez lomhává és bánatossá teszi az embert.

— Bánatossá? — ismételte a szót a fiatalember és meghökkenten nézett rá... — Ön idegen itt, uram, ugye? — kérdezte hirtelen...

— Ó valóban, messziről kerülök ide! — így felelt Kröger Tonio s a karja határozatlanul és elhárítón kilendült.

— Mégis, önnek igaza van, — mondta a fiatalember; — önnek tudj' isten igaza van abban, amit a bánatról mond! Én majdnem mindig bánatos vagyok, de különösen az ilyen estéken, mint ma, amikor a csillagok

az égboltozaton álldogálnak. Itt ismét hüvelyk- és mutató-
ujja közé támasztotta az állát.

Bizonyára verseket ír, gondolta Kröger Tonio, be-
csületes mélységgel átérzett kereskedőverseket...

Az este előre haladt s a szél oly hevessé vált,
hogy megakadályozta a beszélgetést. Elhatározták, hogy
egy keveset aludni fognak s kölcsönösen jó éjszakát
kívántak egymásnak.

Kröger Tonio kinyújtózott a keskeny nyugágyon,
azonban nem talált nyugalmat. Az erős szél és fanyar
illata szokatlanul felizgatta, a szíve édes, aggódó vá-
rakozástól volt nyugtalan. Okozta ezt az a rázkódtatás is,
amely végigringott a hajón, ha egy meredek hullámhe-
gyen lesiklott s gonosz émelygésére volt, ha a csavar
görcsösen a vizen kívül dolgozott. Ismét teljesen felöltö-
zött és felszállt a szabadba.

Felhők vonultak el a hold előtt. A tenger táncolt.
Nem úsztak rendben közel gömbölyű és egyenlő hullá-
mok, hanem távolabb, sápadt és lobogó fényben megsza-
kadtt a tenger, ketté volt korbácsolva, feltornyosult,
nyaldosó és hegyes, óriási hullámnnyelvekbe szökellt fel,
habos szakadékokba szaggatott és valószínűtlen alakzato-
kat dobott s mintha eszeveszett játékban borzalmas karok
erejével a levegőmagasságba akarta volna hajítani a
tájtéket. Nehéz útja volt a hajónak; zúzódtott, hajlongott
és nyögött, amíg átdolgozta magát a zavaron s néha
felhallatszott a szenvedő jegesmedvének és tigrisnek a
befelé ordítása... Egy férfi éjszakai köpönyegben, fejére
húzott csuklyával és testére csatolt lámpással, széles lép-
tekkkel járkált és fáradtan kapkodott erre-arra egyensúly
után. De ott hátul mélyen kihajoltan a párkányon állott
a hamburgi fiatalember, aki ugyancsak megjárta.

— Istenem, — mondta tompa és sántikáló han-
gon, amint meglátta Kröger Toniot, — nézze csak az

elemek lázadását, uram! Itt azonban félbeszakította magát és gyorsan elfordult

Kröger Tonio megkapaszkodott valahol egy kifeszített hajókötélben és kipillantott ebbe a nagy, felszabadult büszkeségbe. Valami ujjongás lendült fel benne és akkor úgy érezte, hogy az elég hatalmas lenne túlharsogni a háborgó vihart. Felhangzott benne egy ének a tengerhez, melyre a szerelem ihlette. »Du meiner Jugend wilder Freund, so sind wir einmal noch vereint...« Itt már véget ért a vers. Nem készült el, nem formálódott kerekké, nem kovácsolódott nyugodtságban egészé. Élt a szíve...

Sokáig állt így; azután elnyúlt a hajófülkének egyik padján és felnézett az égre, amelyen lobogtak a csillagok. Egy kissé el is szunnyadt. S amikor arcába freccsent a hideg hab, félálmban cirógatásnak érezte.

Függélyes krétasziklák kísértetiesen tüntek fel a holdfényben s egyre közeledtek; ez volt Mően szigete. S ismét szender lepte meg, melyet meg-megszakított a reá permetező só, amely beleette magát az arcába és megmerevítette a vonásokat... Amikorra teljesen felébredt, már nappal volt, virágosszürke, friss nappal, a zöld tenger csendesebben ringott. A reggelinél viszontlátta a fiatal kereskedőt, aki erősen elvörösödött, valószínűleg amiatti szégyenében, hogy a sötétségben oly költői és blamáló dolgokat árult el, felfelé hegyesítette mind az őt újjával kicsiny rőt bajszát s katonásan erős hangon üdvözölte őt, hogy azután félénken elkerülhesse.

Kröger Tonio partra szállott Dániában. Kopenhágában érkezett meg, mindenkinek, aki csak jelentkezett, adott borravalót, mintha igényelhetné, hotelszobájából elindulva három napig vándorolt a városban, útkalauzát egyre kezében hordta, egyáltalában teljesen úgy viselkedett, mint valami jobbfejta idegen, aki ismereteit óhajta

gyarapítani. Megtekintette a király Uj-terét s ennek közepén a »lovat«, tisztelettel nézett fel az asszonyok templomának oszlopaira, sokáig elállott Thorwaldsen nemmes és kedves festményei előtt, felhágott a Gömbölyű Toronyra, meglátogatott kastélyokat és két görbe éjszakát töltött el Tivoliban. De amit látott, mintha nem lett volna igazi.

Azokon a házakon, melyek karcsú, csipkés ormaikkal gyakran teljesen olyanok voltak, mint szülővárosa házai, oly neveket talált, melyek ösmerősök voltak előtte a régi időkben s valami kedveset és drágát jelentettek neki s valami szemrehányást, panaszt és sóvárgást rejtettek magukban elveszett dolgok után. Mindenfelé, amíg epedő, elgondolkozó arccal a nedves tengeri levegőt szívta, szemeket látott, amelyek oly kékek, hajfürtöket, amelyek oly szőkék, arcokat, melyek éppen oly metszésűek és bőrűek voltak, mint a minőket szokatlanul fájó, szomorú álmaiban azokon az éjszakákon nézett, melyeket szülővárosában töltött. Megesett, hogy az utca közepén egy-egy pillantás, egy megcsendült szó, egy kacaj a lelke gyökeréig hatott...

Nem sokáig tűrte az élénk várost. Édes és dőre nyugtalanság, félig emlékezés és félig várakozás fogta el s hozzájárult egy vágya, hogy valahol csendben heverhessen a vízparton, hogy ne kelljen már játszania a szorgalmas világjáró turistát. Így szállott ismét hajóra s utazott egy borús napon (a tenger feketén úszott el mellette) a keleti tenger partja mentén északra, Helsingör felé. Innét megszakítás nélkül kocsin folytatta útját, a kövezett úton, egy kissé mindig a tenger felett, még háromnegyed óra hosszat, míg végre elérkezett utolsó és tulajdonképpeni céljához, a kis zöld ablaktáblás, fehér szállodához, mely a fatornyával alacsony házikók közül a homokra és a svéd tengerpartra pil-

lantott ki. Itt szállott ki, birtokába vette a megkészített, világos szobát, zugait telerakta a magával hozottakkal s hosszabb tartózkodásra rendezkedett be.

8.

Már végére járt szeptember: Aalsgaardban kevés volt a vendég. A földszinti nagy, gerendázott ebédlőben, melynek ablakai az üvegverandára és a tengerre nyíltak, étkezés idején a házvezetőnő ült az asztalfőn, idős, fehér hajú leány, színtelen szemei voltak, írózsaszínű orcája és tarthatatlanul csicsergő hangja, piros kezeit ellenben asztalkendőn mindig előnyösen összekulcsolni iparkodott. Volt itt egy rövid nyakú öreg úr, hajósszakálla ezüstszürke, arca sötétkék, halkereskedő volt a fővárosban s jól bírta a német nyelvet. Ugy látszott, hogy teljesen eldugult a légzése és hajlamos a szélütésre, mert rövideket és szaggatottan lélegzett s kifeszített mutatóujját időnként egyik orrlyukához emelte, hogy beszorítsa és a másiknak erős fúvással egy kevés levegőt szerezzen. Nemkevésbbé állandóan üritgette a pálinkás üveget, mely így reggelinél ebéd és vacsoránál is előtte állott. Azután még három felnőtt amerikai ifjú volt jelen nevelő vagy házitanítójukkal, aki némán igazgatta szemüvegét s egész nap velük játszott futballt. Vörössárga hajukat középtűt választották el, arcuk hosszú és kifejezéstelen volt. »Please, give me the wurst-things there!« mondta az egyik. »That's not wurst, that's schinken!« mondta a másik s ez volt minden, amivel ők és házitanítójuk a mulatsághoz hozzájárultak; mert egyébként csöndesen ültek és meleg vizet ittak.

Kröger Tonio nem kívánt másfajta asztaltársaságot. Élvezte békéjét, figyelt a dán torokhangokra, a tiszta és borús hangzókra, melyekkel a halkereskedő és a gazdasszony társalogtak, olykor-olykor rövid megjegyzést

váltott az előbbivel a barométerállásról, majd felemelkedett, a verandán át ismét letért a vízpartra, ahol a reggelnek már annyi sok óráját eltöltötte.

Néha nyári nyugalom volt arra. Lomhán és símán elpihent a tenger, kék, üvegzöld és vörhenyes csíkok, ezüstösön szétszillamló fényreflekszek bőrdztek rajta, a mező zöldje szénává aszalódott a napsütésben, a meduzák szanaszéljével heverték és párologtak. Lusta szagok terpeszkedtek el, lomhán egy kissé annak a halászbárkának a kátrányától is, melynek a homokban ülve Kröger Tonio a hátát támasztotta, s úgy fordult, hogy látását nem szakította meg a svéd part, hanem beleveszett a szabad láthatárba, míg a tenger könnyű lehelete tisztán és frissen bevont mindent.

Majd szürke, viharos napok jöttek. A hullámok meghajtották a fejüket, mint a bikák, amelyek döfésre tartják szarvukat s dühöngve száguldtak a part felé, melyet végigmostak és nedvességtől csillogó tengerifüvel, kagylóval és elcipelt fadarabokkal borítottak el. A széles hullámdombok között a felhős ég alatt sápadtzöld habos völgyek nyújtóztak el; de ott, hol a felhők között meghúzódott a nap, fehérés fénybársony feküdt el a vízen.

Kröger Tonio beburkolózott ebbe a szélbe és zúgásba, elmerült ebbe az örökös, súlyos, kábitó zajba, melyet olyannyira szeretett. Ha elfordult és odébb ment, hirtelen nyugodtnak és melegnek látszott minden. Maga mögött érezte most a tengert; az hívta, csalogatta, üdvözölte. S ő mosolygott.

Ment a vidék belsejébe, magányos mezőkre, majd a bükkfaerdő fogadta be, mely távol a helység dombajin terült el. Leült a fűbe, egy fának támaszkodott, olyképpen, hogy a fatörzsek közül kiláthatott a tenger egyik szegvényére. Néha elvitte oda hozzá a szél a hullámtorlódás zúgását, amely úgy hangzott, mintha a

messzeségben deszkák hullának egymásra. A fák ormairól varjúkárogás, rekedten, siváran, elhalón... Térdein könyvet tartott, de egy sort sem olvasott belőle. Mély megfélemezést élvezett, feloldódott lebegést tér és idő felett, csak néha rándította meg a szívét valami fájás, a bánatnak vagy a vágnak valami rövidke, szűrő érzése, melynek nem kérdezte nevét és eredetét, ahhoz lusta és elmerült volt.

Igy mult el néhány nap; nem tudta volna megmondani, mennyi, nem is óhajtotta ezt tudni. De akkor elkövetkezett egy olyan nap, amelyen történt valami; akkor történt, amikor a nap az ég közepén állott, emberek voltak jelen s Kröger Tonio nem is csodálkozott valami különösképpen.

Már ünnepien és elragadóan kezdődött a nap. Kröger Tonio nagyon korán ébredt, finom és határozatlan ijedtséggel pattant fel alvásából s azt hitte, hogy egy csodába, valami tündéri fényvarázslatba pillant bele. Szobáját, mely üvegajtájával és erkélyével a tengerszorosra nézett és amelyet vékony, fehér gazeffüggöny lakó és háló-részre osztott, izléses tapéta vont be és könnyű, világos bútorok töltötték meg, úgy hogy tiszta és barátságos képet nyújtott. Alomittas szeme azonban most földöntúli világosságban és ragyogásban látta, úgy érezte, hogy végtelenül bájos és illatos rózsafényben fürdik, a mely megaranyozza a falakat és bútorokat és szelíd vörösiszással vonja be a gazeffüggönyt... Kröger Tonio sokáig nem fogta fel, hogy mi történt. Amikor megállott az üvegajtó előtt és kipillantott, látta, hogy a felkelő nap szerezte neki e látványt.

Több napon át borús és esős volt az idő; most azonban a feszes, sápadt-kék selyem tiszta ragyogásával terült el az ég vízen és szárazon, vörös és aranyfényű felhők díszítették, a napkorong ünnepien emelkedett fel

a csillogó, fodrosodó tengeren, amely átizzani látszott alatta... Így kezdődött el a nap s megzavarodtan és boldogan kapkodta Kröger Tonio a ruháit magára, a többieket be sem várva megreggelizett lent a verandán, majd a kis, fából való fürdőkunyhóból kiúszott egy darabig a szorosba és azután egy órahosszat sétált a parton. Mikorra visszatért, több omnibuszszerű kocsí állott a szálloda előtt; az ebédlőből kivette, hogy úgy a szomszédos társalgóban, ott, ahol a zongora állott, mint a verandán és a terraszon igen sok ember van jelen, kispolgárian öltözött uraságok, ott ültek a kerek asztalok mellett és izgatott beszélgetés közben sört és vajkenyeret élveztek. Több család volt együtt, idősebbek és fiatalok vegyest, sőt néhány gyermek is akadt.

A második reggelineél (az asztal alig bírta a sok hideg ételt, füstölt, besózott és sültöt) Kröger Tonio tudakozódott, hogy mi történt.

— Vendégek! — mondta a halkereskedő. — Kirándulók és báli vendégek Helsingörből! Bizony, az Isten őrizzen meg bennünket, ezen az éjszakán nem fogunk aludhatni! Tánc lesz majd, tánc meg zene, csak már sokáig ne tartson. Valami családi egyesület, társas kirándulás, egyszóval, kiránduló egyeslet vagy illyesféle, s ma élvezik a szép napot. Ladikon és kocsin jöttek, most reggeliznek. Később beljebb fognak utazni a vidéken, de estére visszatérnek s akkor táncmulatság lesz itt a teremben. Ugy bizony, az isten verje meg, nem hunyhatjuk le a szemünket...

— Csinos változás, — mondta Kröger Tonio.

Nem beszéltek többet erről. A gazdasszony összekulcsolta a vörös ujjait, a halasember a jobb orrlyukán fújta, hogy egy kis levegőhöz jusson s az amerikaiak meleg vizet ittak s közben megnyult az arcuk.

Akkor egyszerre ez történt: Hansen Jancsi és Holm Ingeborg mentek át a termen.

Kröger Tonio hátradült a székében, a fürdő és gyors sétája utáni kellemes fáradtság járta át, pirított kenyérrel füstölt lazacot evett; — a veranda és a tenger felé fordult. Egyszerre feltárult az ajtó s karöltve bejöttek ők ketten, — ballagó léptekkel, sietség nélkül. Ingeborg, a szőke Inge, e napon is világos ruhát öltött magára, aminőkben Knaak úr táncóráin is meg szokott jelenni. A könnyű, virágos ruha csak bokáig ért, a vállain széles, fehér tüllszegélyt viselt csipkés kivágással, mely szabadon hagyta puha, csipkés nyakát. Kalapja az összekötött szalagon át karjáról lógott le. Talán mintha már megnőtt volna egy kissé; csodálatos kontyát feje köré fonva viselte; Hansen Jancsi azonban teljesen a régi volt. Az arany gombos tengerészkabát volt rajta, amely széles kék gallért bocsájtott a vállra és a hátra; a szabad kezében rövid szalagos matrózsapkáját tartotta és gondtalanul lóbázta. Ingeborg egy kissé elfordította a szemeit, talán feszélyezték az étkezők, akik rájuk néztek. Csak Hansen Jancsi fordította fejét egyenesen és az egész világ ellenére a reggeliző-asztal felé és acélszürke szemeivel egyiket a másik után kihívóan és némileg megvetően vizsgálta; sőt eleresztette az Ingeborg kezét és még hevesebben rázta a sapkáját, hogy megmutassa, micsoda egy ember ő. Háttérben a kéklő, hallgató tenger, — így mentek el ketten Kröger Tonio szemei előtt, áthaladtak hosszúságában a termen és az átellenes ajtón eltűntek a zongoraszobába.

Ez pedig délelőtti féltizenkettőkor történt, s még mielőtt reggelihez ültek volna az üdülővendégek, mellette és a verandán felkerekedett a társaság s anélkül, hogy bárki is belépett volna az ebédlőbe, elhagyták egy mellékkijáraton át a szállodát. Behallatszott, mint szállnak

fel tréfa és nevetség közben a kocsikra, mint indul meg az országúton nyikorogva egyik fogat a másik után és mint gördül tova...

— Szóval visszatérnek? — kérdezte Kröger Tonio...

— Ugy lesz! — mondta a halász. — Az isten a megmondhatója... Aztán tudja, zenét rendeltek ide, én pedig, tudja, itt alszom a terem fölött.

— Csinos változás, — ismételte Kröger Tonio. Azután felállott és elment.

Ugy töltötte el a napot, mint a többi, a parton, az erdőben, térdén tartotta a könyvét és belehunyorogott a napba. Csak egy gondolat foglalkoztatta: az, hogy vissza fognak térni és táncmulatságot rendeznek, ahogyan a halkereskedő mondta; és semmi mást nem cselekedett, csak örült emiatt, oly édes és fájó örömmel, aminőt már hosszú, halott esztendőkön át nem érzett. Egyszer, a képzeteknek egy különös kapcsolódásakor, futólag emlékezett vissza egy távoli ösmerősére, Adalbert novellistára, aki tudta azt, amit akar, aki a kávéházba vonult be a tavaszi levegő elől. Megrándította a vállát...

A rendesnél korábban ültek ma ebédhez és korábban is vacsoráztak, ma kivételesen a zongoraszobában, mert a nagyteremben már a táncmulatsághoz tettek előkészületeket: ünnepi rendetlenség volt mindenféle! Mikor már beesteledett és Kröger Tonio fent ült a szobájában, ismét megelevenedett az országút meg a ház. A kirándulók visszatértek; sőt Helsingör környékéről kerékpáron és kocsin még új vendégek kerültek elő, lent a házból már hallhatóvá vált egy hegedű hangolása és ki-kiemelkedett egy klarinét próbálkozó orrhangú füttye... Minden jel azt mutatta, hogy fényes báli ünnep fog itt lezajlani.

Most munkába kezdett egy indulóval a kis zenekar: fátyolosan és ütemesen hallatszott fel: egy polonaise-zel nyitották meg a táncot. Kröger Tonio még csendesen ült egy ideig és figyelt. Mikor azonban megérezte, hogy az induló tempója átmegy a keringőütemekbe, felemelkedett és zajtalanul kisiklott a szobából.

Arról a folyósóról, ahol a szobája volt, egy melléklépcsőn juthatott a szálloda oldalsó bejáratához és innét minden közbeeső szoba nélkül juthatott el az üvegverandára. Ezt az utat választotta halkan és lopózva, mintha titkos utakon járna, óvatosan lopózott a sötét-ségen át, ellenállhatatlanul vonzotta ez az ostobán és boldogan hullámzó muzsika, melynek hangjai most már tisztán és egészben jutottak el hozzá.

A veranda üres és világítástalan volt, nyitva volt azonban az üvegajtó, mely a nagyteremhez szolgált, ahol mind a két, nagy, fényes fényszórókkal ellátott petróleumlámpa ragyogva égett. Ide lopózott be lábujjhegyen, s megbizsergette bőrét az a tolvaj élvezet, hogy itt állhat a sötétben és láttatlanul meglesheti azokat, akik a fényben táncolnak. Mohón és irigyen küldte ki pillantását ama kettő után, akiket keresett...

A vigalom zaja már szabadon kibontakozott, bár alig egy félórája vette kezdetét; de már melegen és izgatottan jöttek be ide, miután együtt töltötték el gondtalanul, közösen és boldogan, az egész napot. A zongoraszobában, melybe Kröger Tonio bepillantott, ha egy kissé előrehajolt, több idősebb úr kártyázott szivarozva és iddógálva; mások ellenben feleségük mellett ültek itt az előtérben a bársonyszékeken és a terem falai mellett, s figyelték a táncot. Kinyújtott térdükre támasztották a kezüket és jóleső érzéssel duzzasztották orcáikat; míg az anyák, gyöngyös kis kalppal fejükön, egymásba hajtották kezüket a mell alatt és oldalt bukó

fejjel néztek a fiatalok tolongásába. Az egyik hosszanti fal mellett volt az emelvény, amelyen minden igyekezetükkel szorgoskodtak a zenészek. Még egy trombita is közreműködött, amely bizonyos habozó óvatossággal harsogott, mintha a saját hangjától félné, mely mégis minduntalan felbukkant és mindent elnyelt... Hullámosan és keringve mozogtak egymás körül a párok, míg mások karöltve sétálták körül a termet. Nem voltak báliasan öltözve, hanem csak úgy nyári vasárnapiasan, amikor a szabadban szándékozzák eltölteni a napot: a gavallérok kisvárosiasan szabott öltönyökben, melyeken meglátszott, hogy egész héten át kimélték, a fiatal leányok pedig könnyű és világos ruhában, mezei virágcsokrokkal a derékon. Néhány gyermek is volt a teremben s táncoltak egymással a maguk módján, még ha a zene szünetelt is. Úgy látszott ki, hogy egy hosszú csontú ember fecskeformájú kabátkában az ünnepség rendezője és a bál vezénylője, egy szemüveges és kisütött haju adóhivatalnok, postatiszt vagy ilyesféle, valamely dán regénynek hűssá vált, kómikus alakja. Sietősen, átszellemlőn és szívvel-lélekkel mindenütt megjelent, fontoskodva illegett át a termen, úgy, hogy először művészi-sen mindig a lábujjhegyre lépett és lábait, amelyek sima és hegyes katonacsizmácskákba voltak bujtatva, bonyodalmas mesterkedéssel keresztbe hajtotta, karjait a magasba lendítette, hibákat fedezett fel, muzsikát rendezett, kezeivel tapsolt, eközben pedig a tarka szalagok, melyeket tiszte tiszte jeléül erősített a vállára, össze-vissza röpdöstek, néha szerető mosollyal fordította utánuk fejét, amíg széjjel csapongtak.

Itt voltak ők ketten is, akik ma a napfényben elvonultak Kröger Tonio előtt, ismét látta őket és megijedt az örömtől, amikor majdnem egyszerre vette őket észre. Itt állott Hansen Jancsi, egészen közel az ajtó

mellett; szélesen és egy kissé előrehajoltan, megfontoltan költött el egy szelet tortát, miközben behajtott kezét álla alá tartotta, hogy felfogja a morzsákat. Amott pedig a fal mellett ült Holm Ingeborg, a szőke Inge, s a postatiszt most éppen előtte hunyorgott, hogy egy ki-tüntető meghajlással táncra hívja: egyik kezét a hátára hajtotta vissza, a másikat bájjal a melléhez emelte; ő azonban megcsóválta a fejét és jelezte, hogy lélegzetet sem tud már venni és most egy kissé pihennie kell, amire a tiszt melléje telepedett.

Kröger Tonio elnézte kettőjüket, akikért azelőtt szeretettel szenvedett, — Jancsit és Ingeborg-t. Nem egyes külső jelek és a megegyező ruházat miatt hasonlítottak egymáshoz, hanem közös fajuk és típusuk miatt, a világos, acélkékszemű és szőkehajú fajjal, amely a tisztaság, bánathiány, vidámság és valami büszke és egyszerű, érint-hetetlen merevségnek a képzetét kelti... Elnézte őket, nézte Hansen Jancsit, amint merészen és karcsún, mint azelőtt, a vállban szélesen, a csípőben hajlékonyan oda-kiáltott, nézte, mint veti oldalt Ingeborg a maga módján, egy kis túlzással a fejét, mint emeli fejéhez kezét, ezeket az egyáltalában nem feltűnően keskeny és egyáltalán nem különösen finom gyermekleány-kezeket, mialatt a könnyű ruhaujj visszahajlik a könyökre, — egyszerre megrázta a mellét a honvágy oly fájdalommal, hogy akaratlanul is visszahúzódott a sötétbe, nehogy még valaki meglássa az arca vonaglását.

Nem tudtalak benneteket elfeledni? — kérdezte. Nem, sohasem! Sem téged, Jancsi, sem téged, szőke Inge! Csak tirátok vártam, tiértetek dolgoztam s ha tapsot arattam, titkon körülnéztem, ti résztvesztek-e benne... Olvastad-e már Don Carlost, Hansen Jancsi, amint azt megígérted nekem kertajótóknál? Ne hogy meg-tedd! Nem kérem ezt már többé tőled. Mi közöd neked

a királyhoz, aki sír, mert magára maradt? Ne tedd borús és álombolondokká a te világos szemeidet a versek merevségével és a melanchóliával... Hozzád hasonlítani! Még egyszer elkezdhetni, úgy felnőni, amint te megemberesedtél, derék, vidám és egyszerű, rendszerető, szokott utakon járó életet élni, egyetértésben Istennel és a világgal, hogy szeressenek a békések és boldogok, téged feleségül venni, Holm Ingeborg, hogy olyan fiam legyen, mint Hansen Jancsi, — távol élni a tudás átkától és az alkotás kínjától, szeretni és háládatoskodni boldog megszokottságban!... Még egyszer elülről kezdeni? Az már mit sem segítene. Még egyszer így lenne minden, — minden újból úgy következne el, amint már elkövetkezett. Néhányan szükségszerűen mennek át a tévútra, mert számukra egyáltalában nincs egyenes út.

Most elhallgatott a zene; szünet volt és frissítőket szolgáltak fel. A postatiszt személyesen sietett körül egy heringsalátával megrakott tálcával és kiszolgálta a hölgyeket; Holm Ingeborg előtt azonban még az egyik térdét meg is hajtotta, amikor átnyújtotta neki a tálat s ő elpirult az örömtől.

Lassanként mégis figyelmessé lettek az üvegajtó mögött meghúzódó nézőre és csinos, kimelegedett arcokból idegen, fürkésző pillantások érték; de mégis megtartotta a helyét. Ingeborg és Jancsi is szinte egyidejűleg simították végig nézésükkel, oly tökéletes közőmbösséggel, mely már a megvetés elnézése volt. Egyszerre úgy érezte, hogy egy pillantás hatol valahonnét feléje és rajta megpihen... Arra fordította a fejét, szeme csakhamar ráakadt azokra a szemekre, melyeknek érintését felfogta. Egy leány állott nem messze tőle, sápadt, keskeny és finom arcú, kit már előbb is észrevett. Nem sokat táncolt, a gavallérok nem igen törték magukat

utána, fanyarul lezárt ajkakkal ült a fal mellett. Most is egyedül állott. Világos és illatos ruha volt rajta, mint a többiekén, de a bluz áttetsző szövetén csontosan, szerényen csillámlott elő a válla, s a sovány nyak oly mélyen benyúlt e szegényes vállak közé, hogy a csendes leány egy kissé elnyomorodottnak tűnt fel. Kezeit, melyekre vékony félkeztűt húzott, lapos melle elé tartotta, hogy az ujjak lehellekszerűen összeértek. Fejét meghajtotta és feketé, utána úszó szemeivel Kröger Toniora pillantott. Elfordult...

Itt ültek egészen közel hozzá, Jancsi és Ingeborg. Jancsi jött át Ingeborghoz, aki talán a nővére volt és a többi vörös orcájú gyerekek között ettek és ittak, csevegtek és mulatoztak, csengő hangjukon enyelegtek és kristályos kacagással a levegőbe nevettek. Nem közeledhetett volna-e hozzájuk? Nem intézhetett volna-e egyikhez-másikhoz egy-egy tréfás szót, amely eszébe jutna, s amelyre ők legalább egy mosollyal válaszoltak volna? Boldoggá tette volna, vágyott utána; megelégedettebben térne vissza a szobájába és azzal a tudattal, hogy valami közösséget sikerült létrehoznia maguk között. Elgondolta, mit mondhatna nekik; de nem volt meg a kedve, ki is mondani. Most is, mint mindig, úgy volt: nem értenék meg, idegenkedően figyelnének arra, amit mond. Mert az ő beszédjük nem volt az ő beszédje.

Most újra megkezdődött a tánc. A postatiszt kifejezhetetlen tevékenységet fejtett ki. Mindenfelé elsietett és mindenkit felszólított, lépjen be s sorba, a pincér segítségével székeket és poharakat takarított el az útból, utasításokat adott a zenészeknek s néhány alkalmatlan helyre került szőnyeget a vállán cipelt ki. Mire készültek? Négy-négy pár alkotott egy carrést... Egy rettenetes emlék pirította el Kröger Toniot. Négyest táncoltak.

A zene rákezdett, s a párok hajlongások közben lépdeltek el egymás mellett. A postatiszt vezényelt; az istenért! Franciául vezényelt és az orrhangokat csodálatosan választékos módon hozta ki. Holm Ingeborg közel Kröger Toniohoz táncolt, abban a négyszögben, mely közvetlenül az üvegajtó mellett helyezkedett el. Ott mozgott előtte, jobbra-balra, előre-hátra, ott lépdelt és forgott; néha meglegyintette valami illat, mely hajából vagy a ruhájából áradt ki; szemeit lehúnyta egy most már olyannyira ismerős érzés előtt, melynek arómáját és nyers varázsát az utolsó napokban fátyolosan élvezte, most ez az érzés ismét elborult rajta teljes édes nyomorúságával. Mi volt mégis? Vágy? Gyöngédség? Irigység, önmegvetés?... *Moulinet des dames!* Nevettél, szőke Inge, kinevettél engem, amikor *mouline*-t táncoltam s oly szégyenletesen ügyetlenkedtem? És nevetnél-e még ma is rajtam, amikor már olyan híres-emberféle lett belőlem? Úgy van, ezt tennéd s most még százszor inkább igazad lenne! S hogy ha én, én egyedül alkottam volna meg a kilenc szimfóniát, a Világ, mint képzet és akarat-ot és az Itéletnapját, — mindörökké igazad van, ha kacagsz rajtam... Ránézett most, és egy verssor jutott eszébe, amelyre hosszú ideig nem emlékezett s amely mégis oly közel állott hozzá, oly rokon volt vele: »*Ich möchte schlafen, aber du musst tanzen*«. Oly jól ösmerte az érzésnek azt a melankólikus északi, befeléélő-ügyetlen nehézkességét, mely e szavakból kiszólt. Aludni... Vágnyi az érzés egyszerű és teli élete után, mely a tett és tánc kötelezettsége nélkül édesen és lomhán elpihen magában, — s mégis táncolni, fürgén és hiánytalanul végigjárni, a művészet nehéz, nehéz és veszélyes késtáncát s közben soha teljesen meg nem feledkezni arról a megalázó ellentétéről, hogy táncolni kell, mialatt az ember szeret...

Egyszerre eszeveszett és csintalan bonyodalomba keveredett minden. A carrés-k feloldódtak, szökdécselve és csuszkálva bomlott szét minden: a négyes egy galoppal végződött. A zene örült gyors ütemeire a párok elröppentek Kröger Tonio előtt, üldözve, kergetve, egymást utolérve, rövid, lélegzettelen kacajjal forogtak. Egyet-egyét el-elszakított egy csoport a többi közül s az tovább keringett, dongott. A leánynak sápadt, finom arca volt és sovány, tulmagas válla. S egyszerre csak körülötte kezdődött el a botorkálás, taszigálás, felfordulás... A sápadt leány elbukott. Oly hevesen és keményen esett, hogy veszélyesnek látszott, s vele együtt zuhant a gavallér is. Ennek oly durva fájdalmi lehetnek, hogy egészen megfeledkezett a táncosnőjéről s félig-meddig feltápáskodva, arcfintorgatások között elkezdte a térdét simogatni, míg a leány, az eséstől láthatólag elkábultan, ott hevert még mindig a földön. Ekkor előlépett Kröger Tonio, lassan megfogta a hóna alatt és felemelte. Kimerülten, zavartan és boldogtalanul tekintett fel reá és szelíd arcát bágyadt pír színesítette meg.

— Take! O, mange Tak! — mondta és felnézett rá alulról sötét, utána úszó szemével.

— Nem kellene már tovább táncolnia, kisasszony — mondta szelíden. Azután még egyszer ő utánuk pillantott, Jancsi és Ingeborg után, majd kiment, elhagyta a verandát és a bált s felment a szobájába.

Megmámorosította az ünnep, amelyen nem vett részt és elfárasztotta a féltékenységgel. Mint régebben, mint régen egyszer, minden úgy történt! Kitüzesedett arccal állott a homályos helyen, fájdalom kínozza miattatok, ti szőkék, élők és boldogok, s azután eltávozott magányosan. Jönnie kell most valakinek! Ingeborgnak kell kijönnie, neki észre kellett vennie, hogy ő elment, tit-

kon követnie kell őt, kezét a vállára tenni és így szólni hozzá: Gyere be hozzánk! Légy vidám! Szeretlek... Amde egyáltalában nem jött. Illesmi sohasem történt. Minden, mint akkor volt s most is boldog, amint akkor volt. Mert élt a szíve. Míg mi volt azalatt, amíg azzá lett, ami ő most? — Merevség; pusztaság; fagy; és szellem! és művészet!...

Levetkőzött, nyugvóra tért, eloltotta a világosságot. Két nevet susogott a párnákba, ezt a néhány tiszta, északi szótagot, amelyek neki a voltaképpeni és eredeti szerelmét, fájalmát és boldogságát, az életet, az egyszerű és bensőséges érzést, a hazáját jelentették. Végig nézett évein attól kezdve a máig. Gondolt az érzékeknek, az idegeknek és a gondolkodásnak sivár kalandjaira, melyeket átélt, látta magát, mint rágja össze az ironia és a szellem, mint pusztítja és bénítja a tudás, félig kimerülten az alkotás lázától és fagyától, rohanva és lelkiismerete nyomása alatt durva végletek, szentség és tűz között hányódni, túlfinomultan, elszegényedve, kimerülni hideg és művésziesen kiválogatott rajongásokból, eltévedten, elszikkadtan, agyonkínzottan, betegen, — s felzokogott bánatában és honvágyában.

Körülötte minden csendes és homályos volt. Alulról pedig tompán és hullámosan felhallatszott hozzá az élet édes, közönséges hármassüteme.

9.

Kröger Tonio ott ült északon és Iwanowna Lisawetának írt, barátnőjének, amint megigért neki.

Kedves Lisaweta ott lent Arkádiában, ahová én nemsokára visszatérek, így írt. Itt küldök végre egy le-

vélfélét, amelyben azonban csalódní fog, mert egy kissé általánosságban szándékozom írni. Nem azért, mintha nem lenne mit elbeszélnem s mintha nem éltem át volna egy és mást a magam módján. Odahaza, szülővárosomban, még le is akartak csukni... de erről majd inkább előszóval. Vannak most napjaim, amelyeken többrebecsülöm azt, hogyha izlésesen általánosságokat mondhatok, mint történeteket elbeszélni.

Emlékszik-e még, Lisaweta, arra, hogy egyszer Maga engem polgárnak, egy eltévedt polgárnak nevezett? Így nevezett engem egy oly órában, amelyben én, elragadtatva más vallomásoktól, melyeket előzőleg kiszalasztottam a számon, azt vallottam Magának, hogy szerelmem azé, amit az életnek nevezek; s most én azt kérde, hogy vajjon tudta-e Maga, mennyire eltalálta az igazat, tudta-e Maga, mennyire egyet jelent nálam polgáriasság és életszeretet. Ez az utazás alkalmat adott nekem arra, hogy gondolkozzam rajta...

Atyám, tudja, északi temperamentum volt: szemlélődő, alapos, becsületes a puritánságig és hajlamos a bánatra; anyám határozatlanul exotikus vérű, szép, érzéki, naiv, egyszerre gondatlan és szenvedélyes és ösztönzően könnyelmű. Kétségtelenül egy oly keveredés történt itten, amely rendkívüli lehetőségeket — és rendkívüli veszélyeket rejtett magában. Ez állott elő: egy polgár, aki a művészetbe tévedt, egy bohém, honvággyal teli a jó gyermekszoba után, egy rossz lelkiismeretű művész. Mert éppen az én polgári lelkiismeretem az, amely velem minden művészetben, minden rendkívüliségben és minden lángészben valami mély kétértelműséget, mély rosszhírűséget, mélyen kéteset látat, amely engem szerelmes gyöngédséggel tölt el az egyszerűség, a hű szív és kellemes mindennapi, a lángész minden hiánya és a becsület iránt.

Két világ között állok, nem vagyok otthon egyikben sem s ennek következtében egy kissé súlyos helyzetem van. Maguk, művészek polgárnak neveznek, a polgárok pedig el akarnak zárni... nem tudom, hogy melyik okoz nagyobb keserőséget a kettő közül. A polgárok ostobák; de ti, a szépség tömjénezői, akik engem egykedvűnek és vágytalannak hívtok, meggondolhatnátok, hogy van egy művészet, amely mély, amely művészet már kezdettől fogva és a sors akaratából az s az egy vágyat sem érez édesebbnek és érzésre méltóbbnak, mint a vágyat a mindennap örömei után.

En csodálom a büszkéket és hidegeket, akik a nagy, a démoni szépség útjain kalandoznak és az »embert« megvetik, — de nem irigylem őket. Ha van valami, amely egy irodalmi emberből költőt képes gyúrni, az csak ez az én polgári szeretetem az emberi, az élő és megszokott iránt. Innét ered minden melegség, jóság, minden humor, s szinte azt hiszem most, hogy ez a szeretet az, amelyről írva áll, hogy segítségével emberi és anyagi nyelven beszélhetni, nélküle pedig csak visszhangzó ércdarabok és berregő csengetyűk vagyunk.

Amit én tettem, az semmi, nem sok, annyi, mint a semmi. Okosabbat fogok tenni, Lisaweta, — ígérem. Amialatt írok, felmormol hozzám a tenger; lehúnyom a szémeimet. Egy félig megszületett, szégyenletes világot látok, amelyet elrendezni és kiképezni kell, emberi árnyékok gomolyagát látom és az árnyak integetnek, hogy emeljem ki és oldjam fel őket: tragikusak és nevetségesek, meg olyanok, akik egyszerre két alakban élnek, — s ezekhez nagyon jó szívvel vagyok. De a legmélyebb és legtitkosabb szeretetem a szölkéké és a kékszeműeké, a tiszta élőké, a boldogoké, szeretetreméltóké és mindennapiaké.

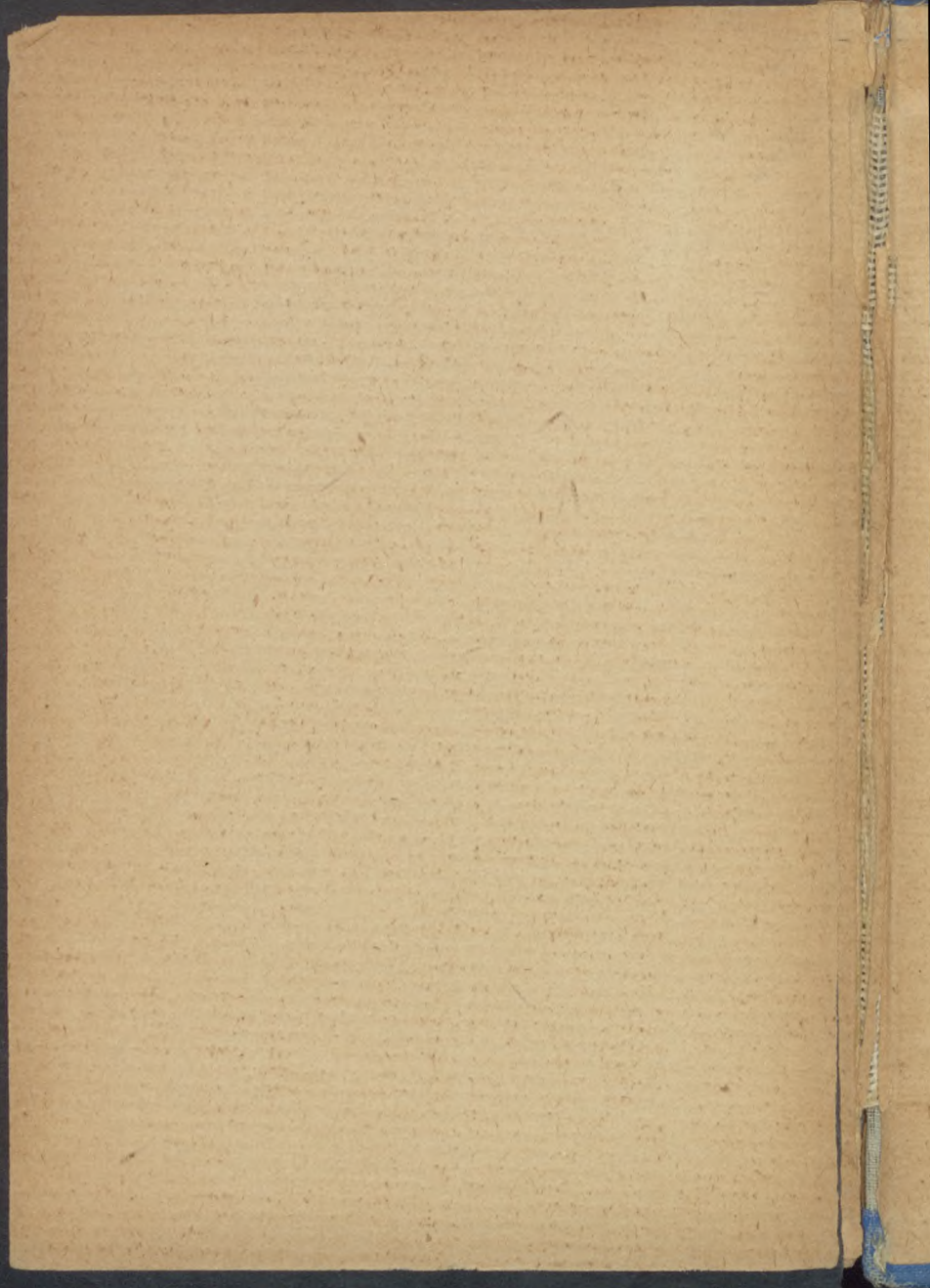
Ne vegye rossz néven ezt a szeretetet, Lisaweta; jó és termékeny ez. Sívárgás van benne és búskomor irigység, egy kevés kicsiny megvetés és nagy tiszta boldogság van benne.

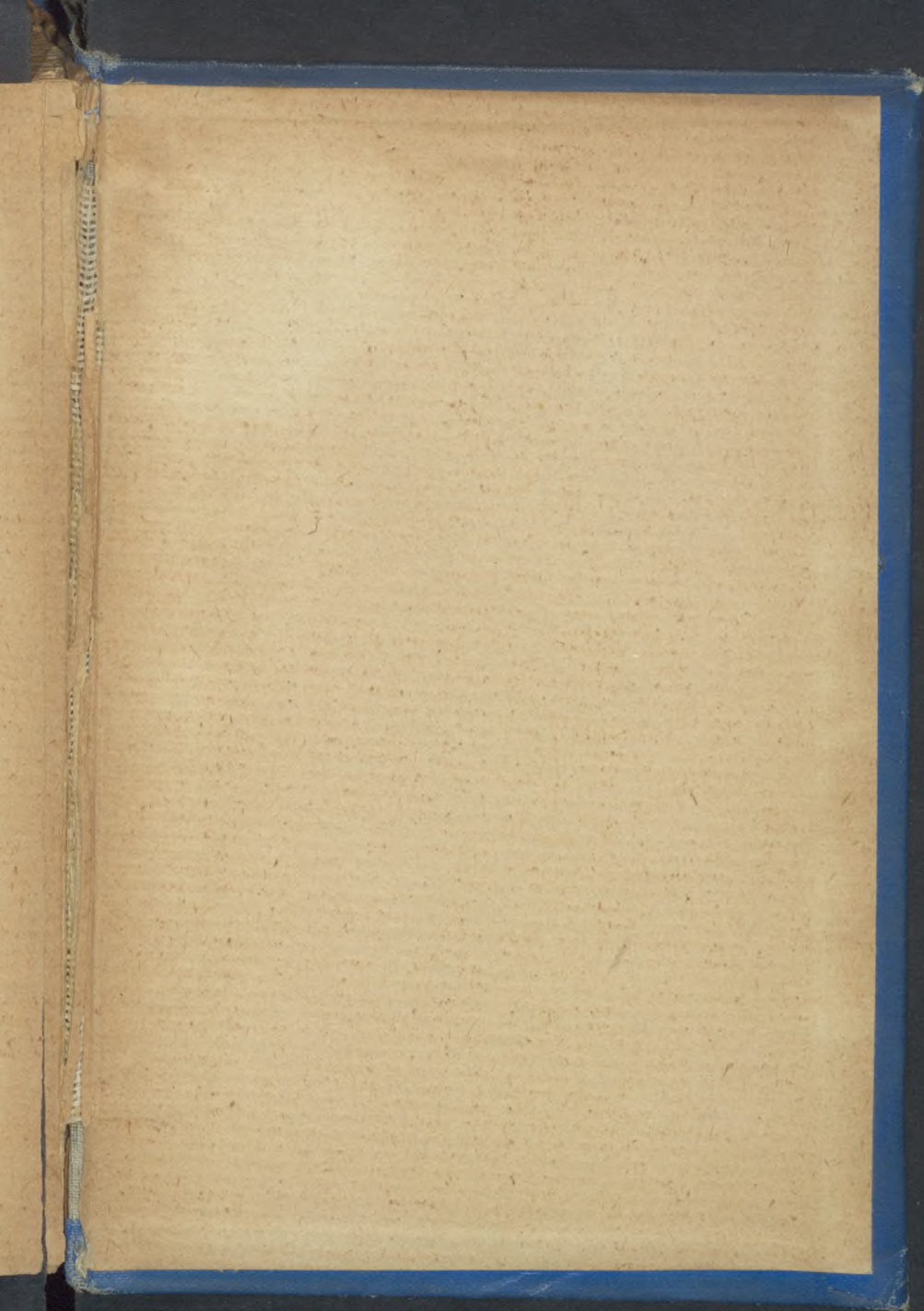

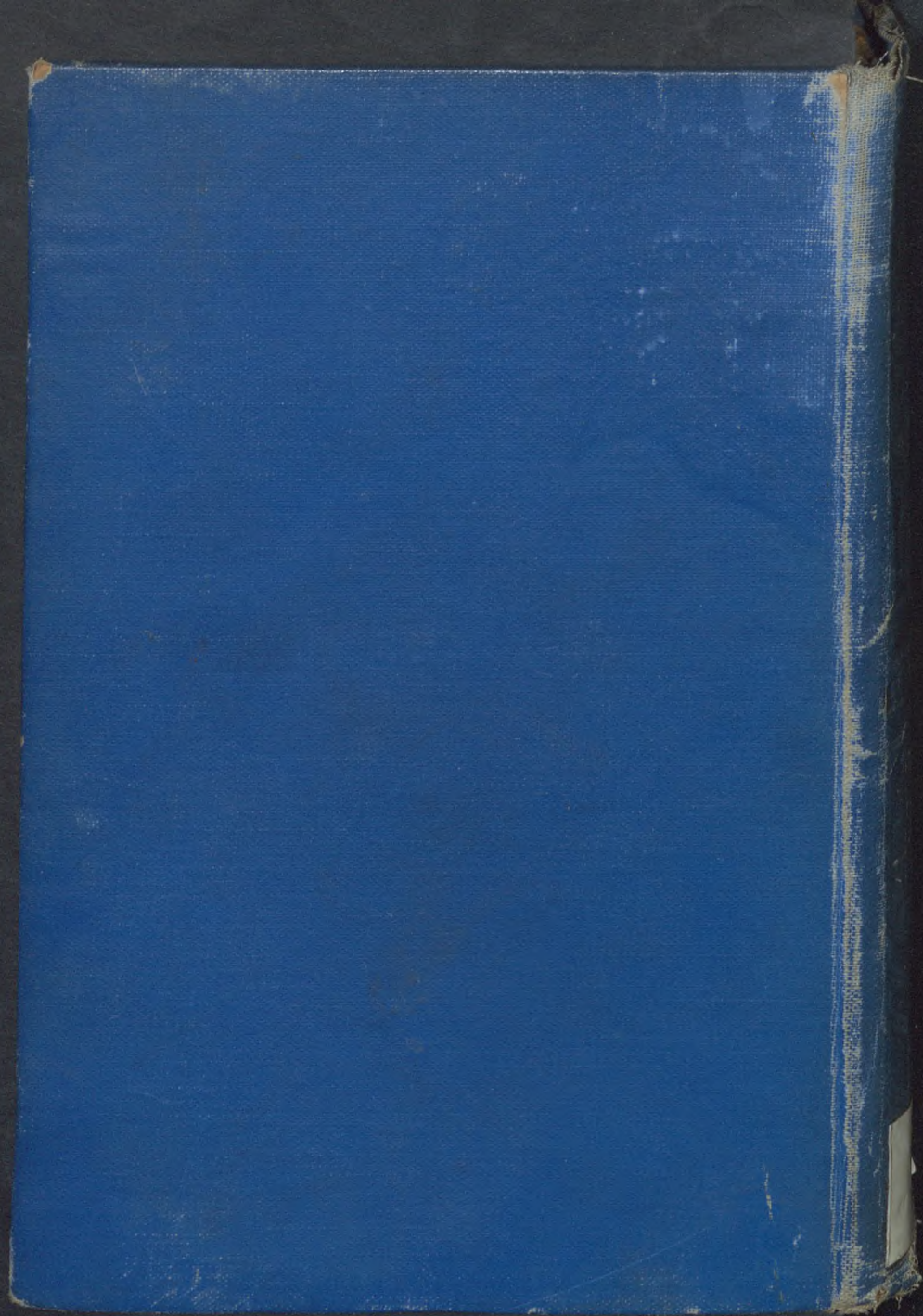
part
a mi

egy-
kára.
pilla-
ötte:
ke-
k a
nyuló
meg,
belé-

nenő
llant
tok-
sság
jsáv
lent.
tját,
atos,

MODERN
KÖNYVTÁR

KÜLFÖLDI
ELBESZÉLÉSEK

822.096
- 099